

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

16de jaargang nr. 3

15 mei 1987

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris.

Voorzitter : G. Hebbelynck

Onder-Voorzitter : H. Collumbien

Secretaris : R. Van Geluwe, Maisstraat 235, 9000 Gent

Penningmeester : A. Verbeke

Archief en ruildienst : Mevr. A. Eggermont, Maisstraat 235, 9000 Gent

Redactie-adres : Lijnmolenstraat 149, 9110 Sint-Amandsberg - Gent

Administratie : Koggestraat 14 - 9000 Gent

Postrekening : 000-105.04.73-60, Heemkundige en Historische Kring
Gent, 9000 Gent.

Lidgeld : 300 fr. per jaar. Buitenland : 400 fr. per jaar. Steunende leden :
500 fr. per jaar. Beschermden : 1000 fr. per jaar.

INHOUD

In Memoriam Michel Steels	118
Uit de Geschiedenis van de Gentse Bruggen (Vervolg)	120
Inventaire archéologique : Het Utenhove Steen	125
De Citadelkazerne aan de Heuverpoort	128
De Geschiedenis van de Vyt-Borluutfundatie en het Lam Gods (Vervolg)	143
Uithangborden te Gent (Vervolg)	149
Iets over een Gentse scherprechtster en haar familie	154
Documentatiecentrum : Werking en Aanwinsten	160
Het Stekene Vaardeken, het vergeten vaardeken !	163
Vraag en Antwoord	172
Gênsche Prâot	174

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecentrum
voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr.
46, Sint-Amandsberg : elke zondag van 10 tot 12 uur (uitgenomen op feest-
dagen). Gesloten in juli en augustus. Bibliothecaresse : Mevr. A.
Eggermont

Verantwoordelijke uitgever : Hugo Collumbien, Lijnmolenstraat 149,
9110 Sint-Amandsberg - Gent.

IN MEMORIAM MICHEL STEELS

Gent 28 augustus 1913-11 januari 1987

Michel Steels was zijn ganse leven bijzonder actief.

Hij was in de eerste plaats een zeer bekwaam pedagoog en, nadat hij eervol op pensioen was gesteld, wijdde hij zich quasi volledig aan zijn hobby : de plaatselijke geschiedenis van Gent.

Alhier geboren ongeveer een jaar vóór het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, kwam hij vanaf 1919 in de stedelijke lagere school Spanoghe, aan de Lange Violettenstraat, terecht. Zijn middelbare studies voltooide hij met goed gevolg aan de stedelijke school Van Monckhovenstraat.

In 1928 stapte hij over naar de Rijkslagerenormalschool te Gent waar hij in 1932, in 't begin van de crisisperiode, tot onderwijzer promoveerde. Een jaar nadien volbracht hij te Gent zijn legerdienst in de schoolcompagnie van het 2de Linierement. Hij werd er sergeant.

Terug burger waren toen de kansen voor jonge mensen miniem in het stedelijk onderwijs.

In een privé lagere school, genre "Simonet" te Kortrijk, kreeg hij een kans en bleef daar drie jaar lesgeven.

Tenslotte kwam hij in betrekking bij de oefenschool van de Rijksnormalschool te Gent.

Even vóór de algemene mobilisatie van 1939 trad hij op 5 augustus in het huwelijk met Maria De Visschere, onderwijzeres.

Tijdens de 18-daagse Belgische oorlogscampagne werd Michel krijgsgevangen genomen en naar Duitsland gedeporteerd. Op 3 april 1941 kwam hij terug. Hij volgde drie jaar les aan het "Pedagogisch Instituut De Hovere" waar hij zich voorbereidde tot zijn examen van kantonaal inspecteur, functie die hij, vanaf 1950, gedurende drie jaar in het Arrondissement Eeklo vervulde. Door de toenmalige schepenen van onderwijs te Gent, prof. dr. Hacquaert, werd hij in 1953 aangesteld tot Stedelijk Inspecteur van het

Lager Onderwijs, ambt dat hij tot 1 juli 1971 met veel succes verwezenlijkte.

Ondertussen stichtte hij ca. 1955, samen met en op aandringen van de voornoemde schepen, het “Stedelijk Pedagogisch Instituut”, waaraan hij zelf les gaf. Naast zijn administratieve bezigheden, zijn talrijke schoolbezoeken en tussenkomsten, schreef hij zijn pedagogische “Speelwerkbladen voor kleuters”, door de Sikkel uitgegeven.

In de Gentse onderwijskringen stond hij bekend als een streng maar integer en tegelijk zeer hulpvaardig man.

Zo bleef hij werken tot 1971.

Toen brak voor hem de tijd aan tot het zich volledig uitleven inzake zijn hobby : de plaatselijke geschiedenis.

Dag na dag troffen we hem aan hetzij in de bibliotheek van de Rijksuniversiteit, hetzij in de leeszaal van het Gentse stadsarchief waar hij weldra bevriend was met de mensen uit de verschillende diensten.

Michel was een bijzonder accuraat vorser die enorm veel materiaal verzamelde waarover hij spreekbeurten hield of in zijn artikels verwerkte.

Vanaf 1973 tot aan zijn overlijden verschenen van zijn hand in “Ghendtsche Tydinghen” onder zijn naam of onder een pseudoniem (M. Van Bergen, M. Van Gent, G.M.) vele tientallen interessante, historisch-gegronde opstellen (1).

Over het stedelijk onderwijs schreef hij een degelijk boek : “Geschiedenis van het Stedelijk Onderwijs te Gent. 1828/1914”, alhier uitgegeven in 1978. Met zijn bijzondere reeks artikels die in G.T. verschenen en waarin hij de meest treffende gebeurtenissen vanaf 1838 jaar na jaar registreerde, slaagde hij erin het werk van D. Destanberg (2) degelijk voort te zetten. Tijdens zijn vorsingswerk was hij gediensstig voor zijn vrienden die evenals hij zich aan een of ander Gents onderwerp interesseerden.

Alhoewel hij tijdens zijn laatste levensjaren af en toe, om gezondheidsredenen, genoodzaakt was in zijn studeerkamer te blijven, schreef hij steeds verder, puttend uit de massa kennis die hij ondertussen over Gent had opgedaan.

In januari 1987 kwam echter het bericht dat Michel in het ziekenhuis was opgenomen. Op zondag 11 januari overleed hij.

Hij stierf, zo luidt het overlijdensbericht, trouw aan zijn filosofische overtuiging.

We verloren aan Michel een intelligente pedagoog-auteur-heemkundige en een onkreukbaar vriend.

Het tijdschrift “Ghendtsche Tydinghen” blijft hem trouw gedenken.

Lode HOSTE

NOTEN

- (1) Bombay, J., Overzicht van 10 jaar werking. Registers op de jaargangen I tot X, Ghendtsche Tydinghen, 1982.
 - (2) Destanberg, D., Gent onder Jozef II - 1780/1792, Gent, 1910.
-

UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE GENTSE BRUGGEN (Vervolg)

DE WATERWIJK

Het gebied begrepen tussen de Ottogracht, de Leie, het Nieuwland, de Ham en het Meerhem noemde men de waterwijk vanwege de vele grachten en vaardekens welke deze wijk doorkruisten. De vele brugjes, die bij de demping of overwelving van die grachten, verdwenen, waren in chronologische volgorde (van verdwijnen) :

1. DE TOVERESBRUG

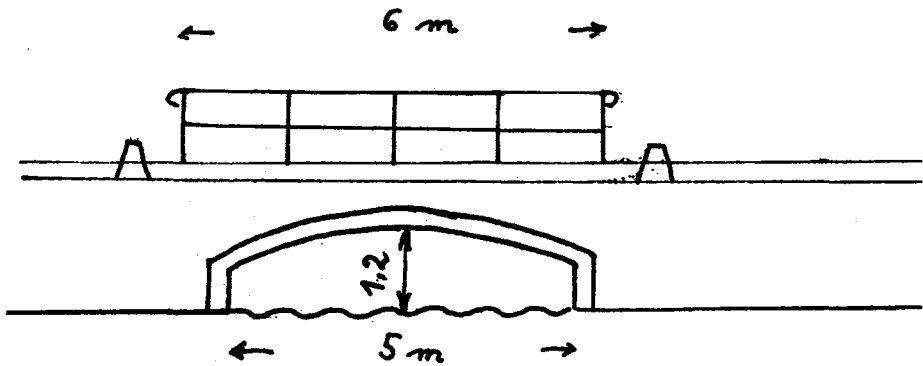
Dit houten brugje, te zien op het plan van 1534, bevond zich aan het einde der oude vest, in de Goudstraat, liggende over een vaardeken dat van de achter-Leie komt, zo schreef Steyaert in 1857. Een jaar later werd deze waterloop gedempt. De oorsprong van de naam : zie Minnemeersbrug.

2. DE GROENBRUG

Het plan Goethals vermeldt er drie ! Volgens het jaarverslag van de stad Gent van 1888, werd de oostelijke arm van de waterloop, die de Leie met het Meerhem verbond en Nieuwland, Van Canegemstraat en het Huidevetterken bespoelde, gedempt. Daardoor verdwenen niet alleen de drie groenbrugjes (genoemd naar de Groenstraat) maar ook de drie volgende brugjes :

3. DE GODSHUISBRUG

Deze lag in de gelijknamige straat (heden Godshuishammeken genoemd) alwaar zich vroeger het St-Jacobsgodshuis bevond (van rond het einde der 13de eeuw tot 1872). Het gedeelte dezer straat van het Huidevetterken naar het Nieuwland werd gewoonlijk de "Helle" genoemd. Het dossier van 1873 waarin er sprake is de brug te verlengen, spreekt dan ook van de "Hellebrug".

steene Muijde-brugghe 1813

4. DE HUIDEVETTERBRUG

De brug en de straat waarin ze lag, werden genoemd naar de Huidevetters die in groot aantal in die wijk vertegenwoordigd waren.

5. DE OUDE MUIDEBRUG

Over deze brug schrijft Steyaert het volgende : "Muidebrugsken, aan het einde van de Slijpstraat liggende over één dier vaardekens, gemaakt om het water van het Meerhem af te leiden." (zie voor de ligging plan bij de demping van het Meerhemkanaal) Oudste vermelding : 1341 (Dr. Gysseling). De laatste vernieuwing voor de afbraak dateert van 20 mei 1813 (datum van goedkeuring voor aannemer Buels, voor de som van 1295 fr. De lengte van deze stenen brug bedroeg 6 m de breedte 5,5 m (zie tekening).

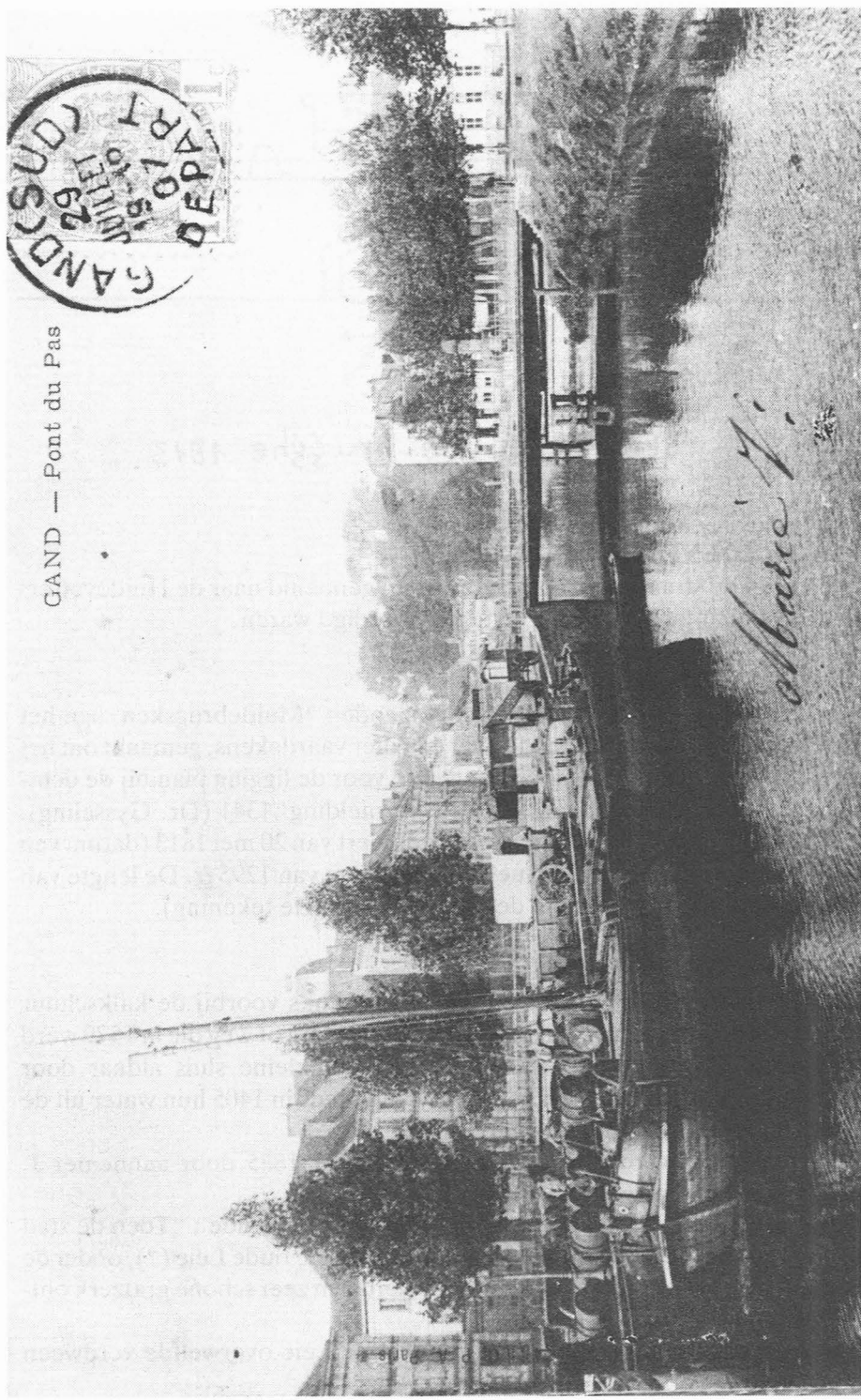
6. DE GRENDELGATBRUG

Aan het einde van het Nieuwland gaat men links voorbij de kalkschuur over het Grendelgatbrugsken naar de Reke, de dam of weg die in 1579 werd opgehoogd. De brug werd genoemd naar de kleine sluis aldaar door dewelke de Huidevetters van het Nieuwland reeds in 1405 hun water uit de Leie trokken." zo schreef Steyaert in 1857.

De stenen brug werd nog verbreed in oktober 1885 door aannemer J. Marobé voor de prijs van 1.000 fr.

In de Gazette van Gent anno 1903 lezen we het volgende : "Toen de stad een muur deed metselen dwars door het bed van de oude Leie (?), onder de brug van het (G)Rendelgat op de Reke, werd een zeer schone grafzerk ontdekt van omstreeks 1570.

Toen men in augustus 1903 een zijtak van de Leie overwelfde verdween ook deze brug voorgoed.

GAND — Pont du Pas

Albarré N.

De Pasbrug.

In het Gentse woordenboek van L. Lievevrouw-Coopman vinden we ook de volgende beschrijving : “Kalkbrugsken, lag over een smalle vaart, het Kalkvaardeken genoemd, dat zijn oorsprong nam in de Leie en achter de huizen van het Nieuwland (rechterkant) liep, en de Reke met het Nieuwland verbond.” Het is niet erg duidelijk of dit nu een ander brugje was dan wel een andere benaming voor de Grendelgatbrug.

7. DE RAKENBRUG (OF RAKELBRUG)

Dit brugsken heeft zijn naam naar ene brouwerij “De Rake”, welke in 1460 daarnevens stond. Het werd ook het “Baillets- of Hornicbrugsken” genoemd, aldus Steyaert. Voor de ligging : zie plan Meerhemkanaal. Het brugje bestond nog in 1904 toen het Meerhemkanaal gedempt werd.

8. DE BEROUWBRUG

Dit brugje lag ongeveer halfweg het straatje van Berouw, over een onbevaarbaar waterloopje.

9. DE KRIEKERIJBRUG

Deze lag in de Kriekerijstraat (verbinding van Molenaarstraat met St-Margrietstraat) en werd genoemd naar een Kriekerij of boomgaard die zich aldaar bevond aldus Dr V. Fris.

10. DE PAPENBRUG

Het was een brugje in de Priesterstraat (heden de Doornzelestraat). Deze stenen boogbrug werd nog vernieuwd in 1842, om enkele jaren later te verdwijnen bij de opvulling van al die kleine waterlopen.

De laatste vier bruggen behoorden vanzelfsprekend niet tot het gebied van de Waterwijk. Ze zijn hier alleen vernoemd als vervollediging van de verdwenen bruggen waarover weinig terug is te vinden.

“Gazette van Gent”; 3-8-1908.

Gents Woordenboek.

J. Steyaert.

Jaarverslagen.

RODE-TOREN- EN PASBRUG

“De Rooden-Torenstraat, gewoonlijk Tussen 't Pas genoemd, geleidt naar de Pasbrug. Daar heeft men langs den oever de toegang tot een pleintje dat tot de stadsvolmolen geleidt, vanwaar de naam : Stadsvolmolenplein. Bij de Pasbrug verdeelt de rivier, de Leie, zich in twee takken : over ieder ligt eene brug (pas betekent sas of sluis). De Pasbrug is de stenen brug, alwaar de wateren der Leie door eene balksluis, 't Pas genoemd kunnen worden opgehouden.

De tweede tak der Leie vloeit onder de houten draaibrug welke, aan het begin der Visserij, van de Pasbrug naar de Dampoortstraat geleidt, en neemt aan 't Spanjaardkasteel ook de naam van Visserij. Deze brug zou beter dan de Pasbrug de naam van Rooden-Torenbrug mogen dragen, aangezien zij zich dicht bij de plaats gelegen is, waar de Rooden Toren heeft gestaan.”

Tot zover de uitleg die J.J. Steyaert gaf, in zijn, in 1857 verschenen boek. Volgens M. Heins dateren beide (?) bruggen van 1422 (1) en zijn, na de aanleg van het Rommelkanaal in 1752, veranderd in 1753, 1874 en 1884. Uit de Gazette van Gent noteerden we : “Doortocht voor voetgangers en rijtuigen wordt onderbroken op de Pasbrug voor 50 dagen, vanaf 20 juli 1874. Eene overzetboot zal ter beschikking der voetgangers gesteld worden.”

In een nog bestaand dossier lezen we : “Vernieuwen en omhoogbrengen der draaibrug aan 't tussen Pas volgens plan van 22-2-1806 en uitgevoerd in 1808 door aannemer Beuls.” Deze brug was 19,5 m lang en 4,2 m breed. De doorvaargeul was \pm 8 m. Ook in 1851 werd de brug vernieuwd, want toen was er een onderbreking van het verkeer vanaf 11 september, voor \pm 30 dagen.

Beide bruggen verdwenen na 24 maart 1909 (zie St-Jorisbrug). Door de bouw en de verplaatsing van de nieuwe St-Jorisbrug waren ze niet alleen overbodig geworden maar lagen ze ook in de weg voor het wegnemen van de strook grond tussen beide bruggen.

Om vollediger te zijn, nog even dit : Even voor de Leie in de Schelde vloei-

de kon het debiet van het Leiewater geregeld worden door de stuw van het Pas of de Rode-Torenstuw.

Deze toren werd zo genoemd omdat hij in rode baksteen was opgetrokken. Hij bestond reeds in de 13de eeuw en werd afgebroken in 1578.

Heden herinnert ons alleen de Rode-Torenkaai nog aan het bestaan van deze toren. Op het panoramisch zicht van Gent anno 1534, is hij zeer duidelijk te zien.

(1) De eerste vermelding : 1325 - an de Passebrugge.

In 1354 - an de poorte ter Speybrugge (= Rode-Torenbrug).

Volgens L. Liejevrouw-Coopman was de oude (volkse) benaming van de brug : Duvelsbrugge !

M. LABYN
('t Vervolgt)

“*Rechtzetting* : In ons vorig nummer zijn een paar spijtige foutjes geslopen. De meeste van onze lezers zullen ook wel bemerkt hebben dat op p. 97 de ondertiteling van de foto's verwisseld werd en dat het natuurlijk niet gaat over de Verdeelbrug maar over de OORDEELBRUG.

Bij het plannetje op p. 93 ontbrak de volgende referentie : Uit Stadsarcheologie 1983 - Jg. 7 - Nr. 1 - J. Baldewijns en M.C. Laleman : De Stadsomwalling aan de Brugse Poort.”

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE Nr. 41

Op 1 december 1897 stelde Armand Heins in het Frans, in de rubriek “Burgerlijke gebouwen” - Vrijdagmarkt - XIIIe eeuw” een fiche op over

HET UTENHOVE STEEN

Dit groot gebouw in Doornikse steen, waarschijnlijk opgericht in de XIIIe eeuw, werd spijtig genoeg bijna volledig afgebroken in 1839 om plaats te maken voor twee banale huizen.

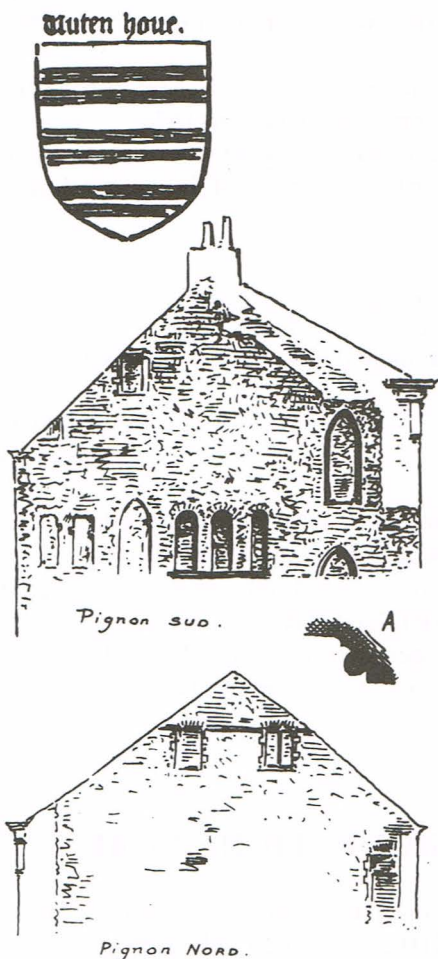
Van het oude steen van de familie Utenhove blijven er slechts twee zijmuren over.

Deze van het *Zuiden* steekt uit boven de aanpalende huizen en, van op de Vrijdagmarkt, ziet men een door lijstwerk omsloten groot, blind, ogivaal venster.

Dit venster bevindt zich een beetje onder wat het spoor schijnt te zijn van een brede dakgoot, achter de oorspronkelijke kantelen.

Deze dakgoten kwamen uit aan de twee torentjes die de hoeken van het gebouw bekroonden.

Een ander, meer modern, venster kan gezien worden, hoger op dezelfde puntgevel, maar langs de tegenoverliggende zijde.

Schets die de fiche illustreerde.
(Foto Stadsarchief)

Verschillende andere dichtgemaakte vensteropeningen kunnen gezien worden van op de zolder van het aanpalend huis, alsook van uit het dakvenster van een dak dat verbonden is met deze muur.

Van deze verschillende motieven hebben wij de hierbijgevoegde schets gemaakt.

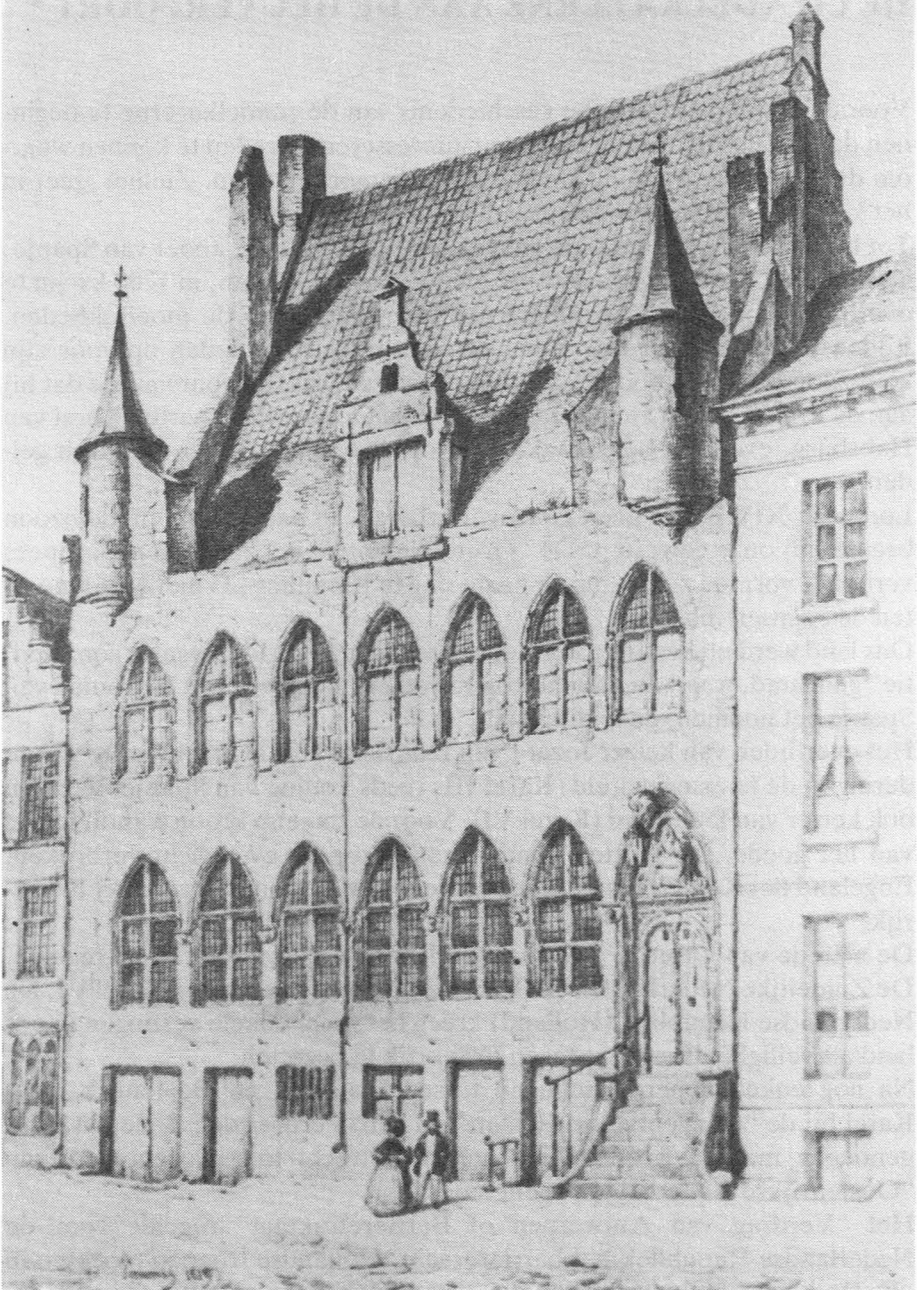
Er valt op te merken dat drie van deze openingen rondbogig zijn, wat er schijnt op te wijzen dat aan dit gebouw een grotere ouderdom moet toegekend worden dan de gewoonlijk geciteerde XIVe eeuw. De *Noord*-gevel die onlangs vrijkwam na het slopen van de uitgebrande *Vooruit* vertoont geen architecturale motieven die de aandacht waard zijn. Enkele sporen van vensters, verloren in een dikwijls vernieuwd metselwerk, schijnen van de XVIIe eeuw te zijn.

Een gebeeldhouwde raaf in blauwe steen en een beeldje van de Maagd (van de XVIIe eeuw) die de deur bekroonden, worden bewaard in het Museum voor Stenen Voorwerpen.

Om een idee te krijgen van het algemeen aanzicht van de gevel, kan men een tekening raadplegen die nauwgezet gemaakt werd door J. Vermeersch in 1839.

Dit werk bevindt zich nu in de Stadsbibliotheek.

Men zal de beschrijving en de geschiedenis van het gebouw, dat in de XVIIe eeuw het lokaal van de merceniers was, terugvinden in de *Messenger des sciences historiques*, 1839 (opgesteld door Ph. Blommaert), pp. 153-160. - Cf. Fr. De Potter, *Gent*, t. VI.

Het Utenhovesteen op de Vrijdagmarkt.

DE CITADELKAZERNE AAN DE HEUVERPOORT *

Vooraleer aan de eigenlijke geschiedenis van de citadelkazerne te beginnen dachten we dat het de lezer zou interesseren de reden te kennen waarom die versterking aan de Heuverpoort er moest komen. Ziehier, zeer in het kort, het verhaal van “de Barrière der Nederlanden”.

Tot bij het begin van de 18de eeuw lag België onder de knoet van Spanje. Toen Karel II, koning van Spanje en dus onze soeverein, in 1700 kwam te overlijden zonder erfgenamen na te laten begonnen de moeilijkheden. Lodewijk XIV, de Franse zonnekoning, eiste de gebieden op voor zijn kleinzoon Filips die door Karel II aangewezen was, op voorwaarde dat hij aan de Franse kroon zou verzaken. Ook de Oostenrijkse hertog Karel van Habsburg, evenzeer aanspraakmaker op de Spaanse kroon, liet zich gelden.

Lodewijk XIV liet er geen gras over groeien. In naam van zijn kleinzoon bezette hij onze gewesten. De “Grote Alliantie” het zogeheten Europees verbond, vormde zich terug en na de slag te Ramillies (23 mei 1706) moesten de Fransen inbinden.

Ons land werd nu bestuurd door een commissie “Anglo-Bataafse conferentie” genaamd, waarvan aartshertog Karel, die zich nu Karel III koning van Spanje liet noemen, de leiding had.

Het overlijden van keizer Jozef I van Duitsland (1711) bracht grote verandering in de heerserswereld. Karel III, reeds koning van Spanje, werd nu ook keizer van Duitsland (Karel VI). Voor de Engelse kroon was dit teveel van het goede. De Britten vonden het Europees evenwicht verbroken. Engeland liet Karel VI in de steek en begon onderhandelingen met Frankrijk.

De “Vrede van Utrecht” (11 april 1713) moest alles tot het beste regelen. De Zuidelijke Nederlanden (België) werden toegewezen aan Karel VI. De Nederlandse Republiek (Holland) kreeg het recht enkele vestingen in ons land als veiligheidsbarrière tegen Frankrijk te bezetten.

Na nog enkele schermutselingen tussen Frankrijk en Oostenrijk nam Karel bij de “Conventie van Rastatt” en het “Verdrag van Baden” (1714) genoegen met het grondgebied hem te Utrecht toegewezen, voortaan “Oostenrijkse Nederlanden” geheten.

Het “Verdrag van Antwerpen of Barrièretraktaat” regelde voor de Nederlandse Republiek het barrièrerecht. Hollandse troepen mochten in ons land acht punten bezetten die als strategisch werden beschouwd. (1) Gent viel buiten het lijstje, de stad moest worden verdedigd door nationale troepen.

* Het eerste artikel in deze reeks verscheen in “Ghendtsche Tydinghen” 1985, Nr. 4.

Engeland wou dat alles terug kwam zoals vóór 1744. Oostenrijk sputterde tegen en vanaf 1749 weigerde keizerin Marie-Therese de jaarlijkse 500.000 daalders voor het onderhoud van de barrièretroepen (15.000 man) aan de Verenigde Provinciën te betalen. Volgens haar had de laatste oorlog de nutteloosheid van de barrière genoeg aangetoond. Niettegenstaande de Hollandse regering ook geen heil meer zag in de verdedigingslijn bleven de troepen toch nog in de hun aangewezen garnizoenen enkel en alleen om zoveel mogelijk de heropleving van de economie in onze provincies te beletten.

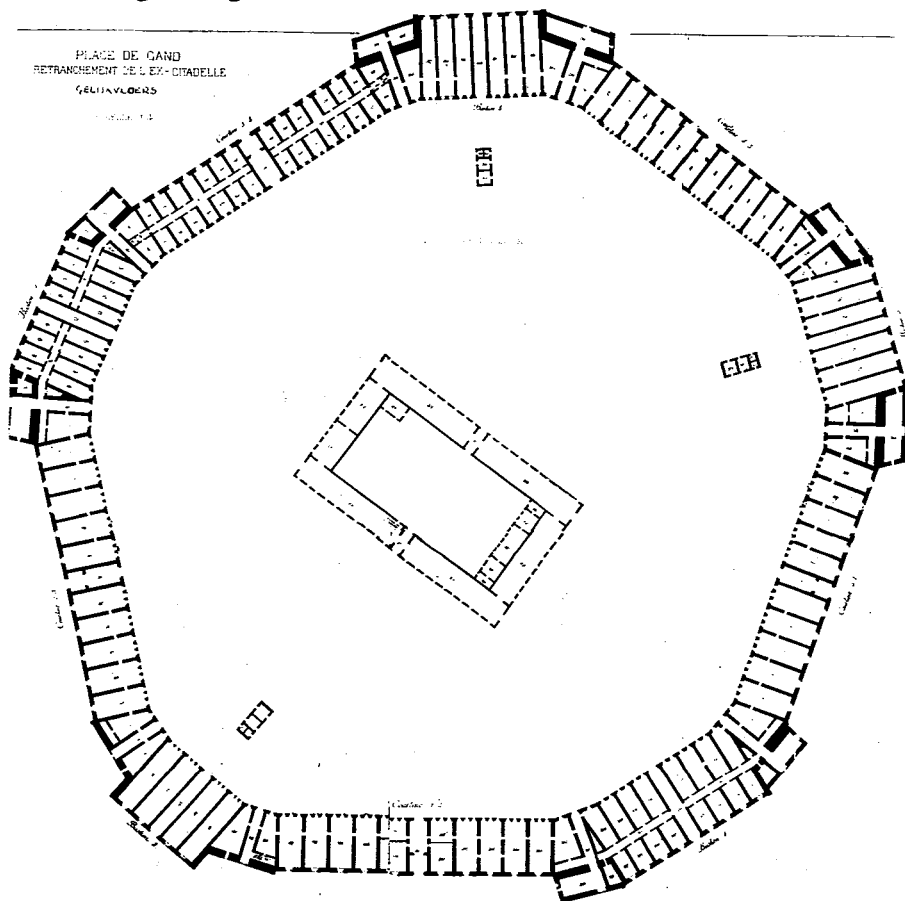
Nadat hij zijn moeder was opgevolgd schafte Jozef II, op eigen houtje, de mistoestand af. Hij liet de belanghebbenden weten dat hij de versterkingen op zijn grondgebied liet afbreken. De Hollanders maakten weinig tegenwerpingen en op 18 april 1782 verlieten hun laatste regimenten ons land. Tot hier de eerste aflevering van de fameuse barrière tegen Frankrijk. (2) Gedurende de periode waarin ons land was ingelijfd bij Frankrijk (1794-1814) was er natuurlijk geen sprake van een verdedigingslijn tegen het zuiden. Vanzohaast de Franse legers waren verslagen en zeker nadat Napoleon van het eiland Elba uit verbanning was teruggekeerd drong zich het probleem barrière terug op de voorgrond. Niettegenstaande Bonaparte genoeg had aangetoond dat militaire overwinningen behaald werden door mobiele legers in het vrije veld en niet door belegeringen van steden en vestingen, opteerde men opnieuw voor een versterkte fortenlijn om Frankrijk binnen zijn grenzen te houden.

Het plan had evenveel voor- als tegenstanders. Onder druk van het conservatieve Engeland, dat voor de verdedigingslijn was, nam men het voorstel uiteindelijk aan. Tijdens het "Congres van Aken" in september 1818 stemde de Europese Alliantie voor de oprichting van een Europese strijdmacht en terzelfder tijd voor de aanleg van een nieuwe barrière. (Convention des forteresses). Er zou een leger opgericht worden met Belgische, Hollandse, Oostenrijkse, Russische en Pruisische troepen onder het bevel van Wellington, prins van Waterloo. Het plan voorzag o.a. dat het nieuwgevormde Verenigde Nederlandse Koninkrijk een contingent van 60.000 man zou leveren. In geval van oorlog moesten de versterkte plaatsen in de Nederlanden worden bezet door volgende troepen;

- Engelsen : Oostende, Nieuwpoort, Ieper, Oudenaarde, Gent en Dendermonde.
- Pruisen : Hoeselt, Namen, Dinant, Charleroi, Philippeville en Mariembourg.
- Belgen en Hollanders : Doornik, Ath, Bergen, Bouillon en Luik.

De te versterken steden werden natuurlijk onder de loep genomen. Het Engelse Royal Engineers kreeg de opdracht een studie te maken en rapport uit te brengen over die plaatsen. Hierna volgt een samenvatting van het verslag dat de Britse kapitein Danson op 1 november 1815 maakte over de stad Gent.

- “- Stad : De omtrek van de plaats, de citadel (Spanjaardenkasteel sic) meegerekend, bedraagt ongeveer 6 Engelse mijl. De bevolking telt 60.000 zielen.
- Versterkingen : De versterkingen te Gent bestaan uit twee delen; deze van de stad en deze van de citadel. De stadsversterkingen bestaan uit een oude vesting geflankeerd door open bolwerken van verschillende hoogte omgeven door een gracht gevuld met water, uitgezonderd in de richting Kortrijk. Het is mogelijk bijna gans het gebied rond de stad onder water te zetten. De delen van de versterking die niet beschermd kunnen worden door overstroming zijn hersteld. Alle borstweringen zijn hersteld. In de richting van Kortrijk zijn er twee vooruitgeschoven posten, elk voor 100 man gebouwd. Ze zijn verbonden met de stad door overdekte gangen. In de richting van Brugge zijn eveneens twee vooruitgeschoven posten voor elk 30 man. De citadel gelegen in de richting van Antwerpen bestaat uit een regelmatige vierhoek met vier bolwerken. De overdekte verdedi-

Afb. 2. Kazerne en citadel - gelijkvloers. Let op de barak in het midden.

- gingsmuur heeft een hoogte van 30 voet. De vroeger geslagen bressen zijn hersteld. Een gracht van 4 1/2 voet diepte omsluit de versterking.*
- *Poorten : De stad heeft zeven poorten; de Antwerpse, Brusselse, St-Lievens, St-Pieters, Kortrijkse, Brugse en Saspoort. Ze zijn allen in goede staat. Er zijn twee poorten aan de citadel, één geeft verbinding met de stad de andere met het halvemaanbolwerk vóór de versterking.*
 - *Bruggen : Afgezien van de bruggen die naar de zeven poorten leiden zijn er verschillende kleine bruggen die de verbindingen in de stad verzorgen.*
 - *Artillerie : De stad beschikt over 20 kanonnen van 18 pond, 14 van 12 pond, 5 van 10 duim en 4 van 8 duim. De mortieren zijn geplaatst in de citadel. De affuiten en ligplaatsen voor al die vuurmonden zijn in goede staat. 35 artilleriestukken zijn in reserve gehouden in de magazijnen van de citadel.*
 - *Magazijnen : Tussen de St-Lievens en St-Pieterspoort bevindt er zich een poedermagazijn dat 2000 vaten buskruit kan bevatten. Het gebouw is in goede staat maar zodanig onbeschermd dat men besloten heeft de munitie in de magazijnen van de citadel te plaatsen. Onder de kapel in de citadel bevinden zich drie plaatsen waar men gemakkelijk 2.400 vaten buskruit kan onderbrengen. Het klooster der Capucienen is aangeslagen en doet dienst als militair magazijn.*
 - *Kazernen : Deze binnen de stad zijn berekend op ongeveer 4.000 man infanterie en 500 kavalerie.*
 - *Hospitalen : voor 700 patienten.*
 - *Wachtlokalen : Een aan iedere stadspoort, een aan de citadel en een in het stadscentrum, allen in goede staat.*
 - *Water- en afvalleidingen : Geen enkele verbonden met de versterkingen. Het afvalwater en vuilnis van de stad worden in de Schelde en in de Leie geloosd.*
 - *Voorraden : 70.000 rantsoenen.*
 - *Water : Genoeg en goed. Komt van bronnen en citernen.*
 - *Noodzakelijk garnizoen : Voor de citadel 1.500 man. Voor de stad 3.500.*
 - *Actuele bezetting : 3.500 Belgische infanteristen en artilleristen.*
 - *Overstromingen : Het terrein rond de stad, tussen de St-Lievenspoort en de Opper-Schelde en vanaf de Leie tot aan de Antwerpse poort kan onder water gezet worden tot een diepte van 1 tot 4 voet. De dijken en sluizen zijn in goede staat.*

Tot zover het verslag van kapitein Danson. (3) Tijdens verdere besprekingen kwam men tot het besluit dat het Spanjaardenkasteel niet meer voldeed aan de voorwaarden van de moderne fortenbouw. Er moest een nieuwe citadel komen op de meest kwetsbare plaats van de stad t.t.z. tussen de Kortrijkse- en Heuverpoort. Als reden van de bouw gaf men aan; *Ten einde tot het openhouden der gemeenschap met Engeland, van de rivier de*

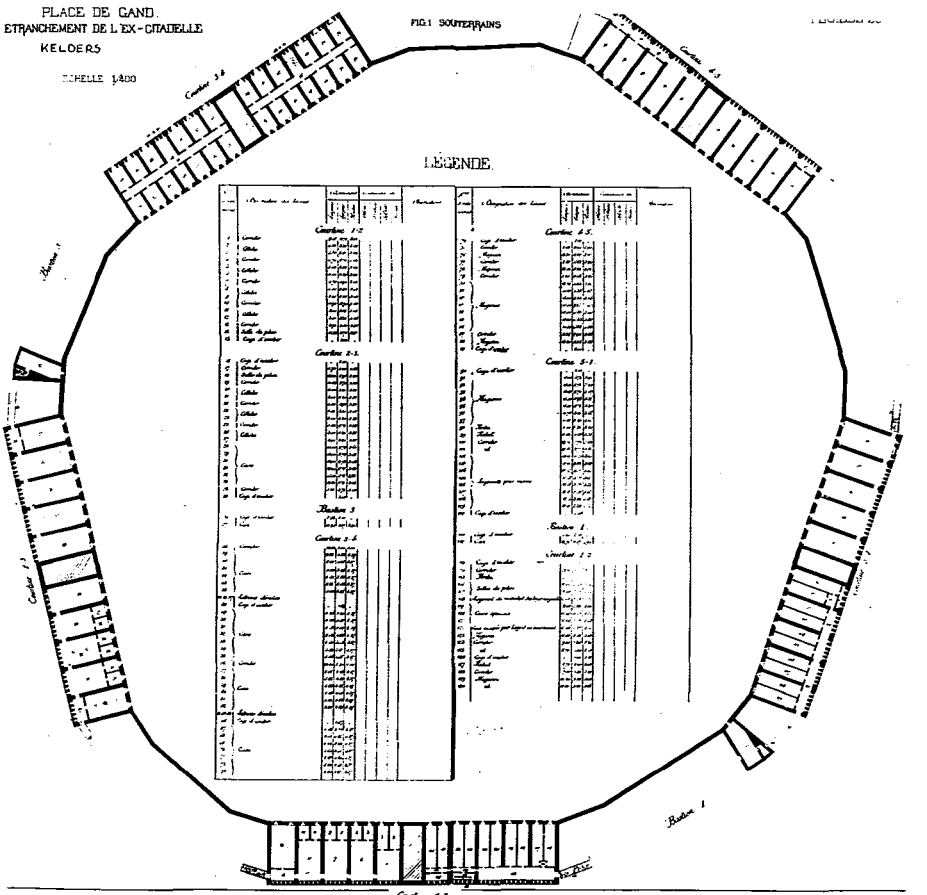
Schelde meester te blijven en den vijand te beletten, wanneer hij tusschen Doornik en Menen, mogt pogen door te dringen, daarvan voordeel te trekken". (4)

Willem I duidde majoor C.F. Van Pittius, ingenieur en specialist in fortbouw, aan om de plannen te tekenen. Na goedkeuring van deze laatste door de opperbevelhebber Wellington kon hij met de werken starten.

Om de lezer toe te laten de gebeurtenissen rond de citadel, vanaf de bouw tot aan de afbraak, zonder moeite te volgen geven we hierna, in chronologische volgorde, de bijzonderste data uit de geschiedenis van de vesting : 1819

"Op den 4 Mey begon men de hoogten af te meten buyten de Petercellepoorte en op de oude buyten werken, gekend onder den naem van Monterey, tot het aanleggen van een nieuw fort of kasteel". (De Laval J.F. Dagboek, universiteitsbibliotheek N° G. 10982)

Rond 1670 bouwde men het Gehel-fort dat later de naam Monterey kreeg

Afb. 3. Kazerne in citadel - Kelderverdieping.

naar de gouverneur der Nederlanden uit 1675. Op bevel van Jozef II begon men die versterking af te breken in 1783.

1821

“Den hertog van Wellington is voorleden Donderdag om zes uren ’s avonds, uyt Doornyk langs Audenaerde alhier aengekomen en afgestapt in het hôtél van de peirden-posterije... Des anderdays zeer vroeg zyn zy gegaen buyten de kortryksche poorte op den grond die bestemd is voor het fort...” (Gazette van Gend = GvG maandag 13 aug) Dezelfde avond gaf Wellington zijn fiat aan de plannen en droeg Van Pittius op aan de werken te beginnen.

1821

Het Koninklijk Besluit van 4 oktober keurt de bouwplannen goed. (Ghendtsche-Tydinghen = G.T. 1978 blz. 228).

1822

“Wegens administratieve oorzaken, bleef echter het begin van den arbeid verschoven tot den 27sten Mei, op welken dag de eerste spade gestoken werd”. (Gey Van Pittius. Beschrijving der nieuwe citadel te Gent, blz. 4).

1823

“... terwijl de eerste steen onder de punt van bastion Nr. 2, door den schrijver den 15den april is gelegd geworden”. (Van Pittius, blz. 4).

1823

“De hertog van Wellington is van Parys over Bergen, Ath, Doornyk en Audenaerde eergisteren om vyf uren ’s avonds, in Gent aengekomen, naerdathy de werken van onze nieuwe citadelle buyten de kortryksche poorte had bezichtigt...”. (GvG woensdag 25 augustus) Wellington kwam geregeld op bezoek. Hij reisde iedere maal door gans België om er de versterkingen van de “Barrière” te inspecteren.

1826

“... niettegenstaande het oponthoud is in de zomer van het jaar 1826 al het metselwerk afgeraakt, met uitzondering van vier steenen torens of reducts in de ravelijns...” (Van Pittius, blz. 4).

1827

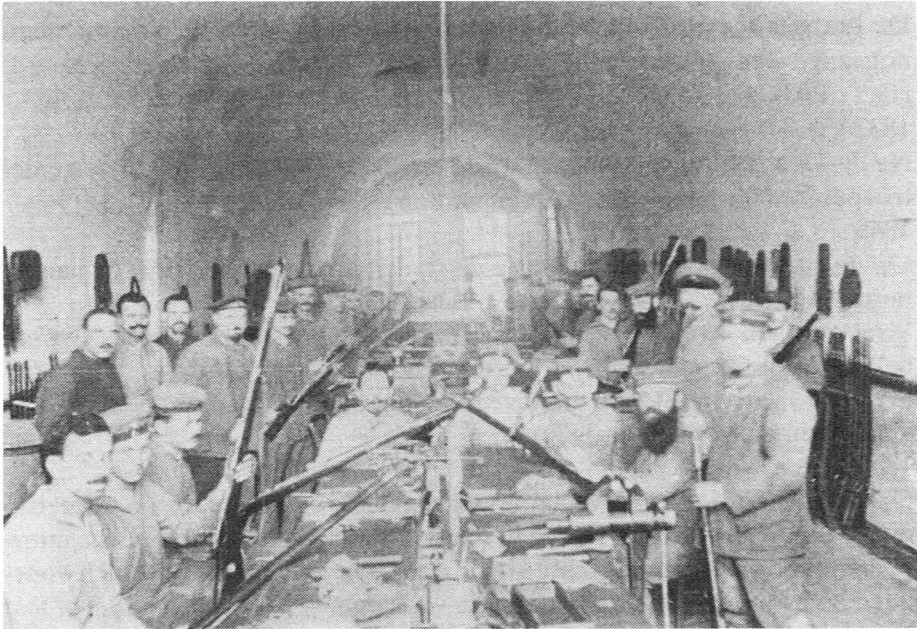
Op 20 augustus begint men aan de afbraak van de Heuverpoort, de werken duren tot 18 februari van volgend jaar. (raadsverslagen).

1830

De 18e augustus brengt men de kanonnen uit het Spanjaardenkasteel naar de bijna afgewerkte citadel. (GvG 20 augustus)

1830

Op 1 oktober trokken de Verenigde Nederlandse troepen zich terug in de citadel. De bevelhebber, kolonel Des Tombes, had op dit ogenblik 2.800 man onder zijn bevel. De volgende dag kwamen nog 120 soldaten, door de patriotten uit Oudenaarde verjaagd, de groep versterken. (G.T. 1980, blz. 131)

Afb. 4. Een bovengrondse kamer met twee vensters.
De Duitsers gebruikten deze lokalen als werkplaats waar hun herstellende zieken en gekwetsten aan de "arbeid" gezet werden.

Afb. 5. Op de binnenplaats, let op de kamers met 1 ingang en twee vensters (verzameling André Verbeke).

1830

De 19e oktober verlieten de Hollanders het fort. Er bleven de kommandant nog ongeveer 700 man. De rest, allemaal Belgen, waren gedeserteerd. (G.T. 1980, blz. 143)

1832

Na de Tien-daagse veldtocht (2 tot 12 augustus 1831) voltooiden de genie-troepen de citadel. (militaire documenten)

1845

Op de zitting van 11 juli beloofde de stadsraad alle steun te geven aan de petitie met de vraag de citadel af te schaffen.

Van nu af aan kwamen geregeld petitie's toe op het stadhuis. Het schepencollege beloofde steeds het nodige te doen om de opstellers tevreden te stellen maar in werkelijkheid werd zeer weinig ondernomen om de citadel te verwerven en te doen verdwijnen.

1849

Op de raadszitting van 27 januari, interpelleerde men voor de zoveelste maal voor de afschaffing van de versterking aan de Heuverpoort. De interpellanten kregen onverwachte steun door een gebeurtenis die zich voerde op 29 januari. *“Wat meermalen voorzgd werd, dat de citadel of fort tusschen de heuver- en kortrijksche poorten aengelegd, nooit tot iets anders dan tot onheil of nadeel der stad zou strekken werd maendag-morgend schier verwezenlijkt. Eenige minuten na halfacht uer deed zich een hevigen schok of uitbarsting door de geheele stad gevoelen... het was het bolwerk van bastion Nr. 5 dat in de lucht sprong !”*. (GvG woensdag 31 januari)

Een zekere Bernard, onderluitenant-garde der artillerie, had zich het leven genomen door een der munitiekelders in de lucht te laten springen. Hij had zich schijnbaar schuldig gemaakt aan diefstal en moest voor de tuchtraad verschijnen. Nog weken nadien bericht de GvG over dit voorval. Buiten de onderluitenant lieten nog twee andere militairen het leven. De dader had 65 vaten buskruit tot ontploffen gebracht.

1870

De Staat wil de gronden en gebouwen rond de eigenlijke citadelkazerne verkopen voor 1.000.000 frank. Op de zitting van 22 april kwamen de Schepenen akkoord om de koop voor die prijs aan te gaan.

1870

Op 25 april werd het akkoord tussen Staat en Stad getekend. (militaire documenten)

1870

De wet van 31 mei bevestigt de overeenkomst van 25 april. Volgens artikel 4 mogen de gebouwen die nog in gebruik zijn voor de garnizoensdienst niet afgebroken worden vooraleer de stad voorzien heeft in vervanging overeenkomstig de wensen van het Departement van Oorlog. (militaire doku-

menten) Het ging hier over de kazerne zelf en enkele kleinere gebouwen zoals het wachtlokaal aan de Heuverpoort. Het kan gezegd dat de Stad dit artikel 4 volledig naast zich heeft neergelegd. Er zijn verschillende gebouwen afgebroken waarvoor men nooit een vervanging heeft voorzien.

1870

Op 9 juli gaf de Dienst der Domeinen de gronden over aan de stad. (militaire dokumenten)

1870

Zes dagen later werden de wet van 31 mei en daardoor ook de overgave van 9 juli ingetrokken. De oorlog tussen Duitsland en Frankrijk was uitgebroken. De Belgische legerleiding wist niet hoe de schermutselingen gingen uitlopen en nam het zekere voor het onzekere door het leger te mobiliseren en de nog bestaande versterkingen in staat van verdediging te brengen. De oorlog was uitgelokt door Duitsland om enkele Franse gebieden aan te hechten. Frankrijk moest toegeven. Op 28 januari 1871 besloot men tot een wapenstilstand totdat de vrede werd ondertekend in Versailles (26 februari). Frankrijk moest de Elzas en Metz opgeven.

1871

De stad die reeds urbanisatieplannen had laten opmaken richt op 21 april een brief aan de dienst der domeinen met de vraag zo snel mogelijk terug over de citadelgronden te mogen beschikken. (raadsverslagen)

1871

Op 7 maart voert men terug de akkoorden van 31 mei 1870 uit. Men begon spoedig aan de afbraak, nivellering en uitvoering van de urbanisatieplannen. (dagbladen uit die tijd)

Afb. 6. Een kamer van het kelderverdiep.

We zullen niet uitweiden over de aanleg van het park en de lanen en straten errond. Men kan over dit onderwerp genoeg vernemen in verschillende publikaties. (5)

1897

De stad, die met het oog op de komende Provinciale Tentoonstelling, (1899), wilde beschikken over alle resterende gebouwen van de citadel begon eindelijk werk te maken met plannen voor een nieuwe kazerne, zoals voorzien in de wet van 31 mei 1870.

1898

De GvG wist op 5 januari te melden dat de oude kazerne op de Kattenberg zou worden afgebroken om op dezelfde plaats een nieuwe neer te zetten. (G.T. 1985 blz. 273)

1898

De legerleiding wilde zich niet laten kennen en stond toe dat men de helft van de citadelkazerne gebruikte voor de provinciale tentoonstelling. *“Nieuwe beslissing ten opzichte van de citadel. Een batterij zal naar Braschaat gaan. De anderen naar de kazerne in de Keizerstraat. De citadel zal door een houten afsluiting in twee verdeeld worden, in de ene helft komen er twee bataljons van het 1ste Linie, het 3de bataljon zal naar de St-Pieterskazerne gaan. De tweede helft van de citadel is ter beschikking van de stad voor de provinciale tentoonstelling van 1899”*. (GvG van 20 januari)

1898

GvG van 24 augustus; *Het grote middengebouw (de barak op het middenplein, sic) krijgt een glazen dak en wordt gebruikt voor de tentoonstelling”*.

1898

“Bij overeenkomst van 27 september en 23 oktober gesloten tusschen de Staat en de Stad Gent, belooft de eerste af te zien van alle recht op de voornoemde gebouwen van de ex-citadel mits afstand door de stad van een terrein van 42 a 25 ca ten zuiden van de infanteriekazerne op de Kattenberg en het betalen van een som van 700.000 frank betaalbaar in zeven jaarlijkse stortingen van 100.000 frank. Dit akkoord komt in voege van zohaast de nieuwe kazerne op de Kattenberg zal voltooid zijn”. (militaire documenten)

Daar men de nieuwe kazerne groter wilde hebben dan de vorige moest men kunnen beschikken over die 42 are grond. Op dit terrein stonden twee huizen van een zekere Van Renterghem, die men onteigende en afbrak. De staat deed ook een “geste” door in dezelfde periode het justitiepaleis aan te kopen voor 500.000 frank.

1907

“Op 30 september zal de ex-citadel definitief verlaten worden”. Dit meldde, uiteraard in het Frans, de “Flandre Libérale” van 23 september.

1907

“Bij Koninklijk Besluit in dagtekening van 12 november 1907, houden de

gebouwen der gewezen citadel van Gent en hunne aanhoorigheden op ten dienste van den troep te zijn en mogen ter beschikking der stad Gent gesteld worden". (Staatsblad 15 november)

1908

Overgave aan de stad met proces-verbaal van 9 januari. (militarie documenten)

1913

Het grootste gedeelte van de kazerne is afgebroken voor de wereldtentoonstelling. (G.T. 1975, blz. 168)

1937

Resterende gebouwen afgebroken. (G.T. 1975, blz. 168)

1950

De laatste overblijfselen van de kazernegebouwen weggebroken. (G.T. blz. 168)

De citadel kon, volgens de "Journal des sciences militaires" van maart 1841, 10.000 man herbergen. Van Pittius zelf was gematigder in zijn uitspraken; "*Binnen deze citadel kunnen in oorlogstijd en wanneer de manschappen op stroo of matrassen op den grond liggen, behoudens de noodige magazijnen, enz, in de algemeene verschansing worden gehuisvest 6000 man*". (4) (Afb. 1)

We wilden het zeker weten en hebben de militaire plannen, getekend rond 1875, grondig bestudeerd. (Afb. 2 en 3) De eigenlijke kazernes bevonden zich in de bijna regelmatige vijfhoek binnen de hoofdwals, rond de open binnenplaats. Wanneer we nu alle plaatsen met uitzondering van de wacht-lokalen, stallen, keukens, cachotten, latrines, traphallen en gangen samenrekenen komen we aan een beleggingscapaciteit van 5.494 man. In deze berekening hebben we ieder militair een plaats van één meter gegeven om zijn vermoeide ledematen uit te strekken op de met stro bedekte bodem. Er werd ook verondersteld dat de infirmerie, de bakkerij, de magazijnen en andere plaatsen van algemeen nut, in de kanonnenkelders van de bastions en ravelijnen waren ondergebracht. Ook hebben we er geen rekening mee gehouden dat de officieren en onderofficieren zich niet tevreden stelden met die één meter stro.

Als we nu aannemen dat men de manschappen niet op andere plaatsen dan in de binnenste ring van de versterking onderbracht, kunnen we zeggen dat de citadel gebouwd was voor hoogstens 5.000 man.

De soldatenonderkomens lagen verdeeld over twee verdiepingen, een kelder en een gelijkvloersetage. Er waren twee soorten parterreruimten. De meeste hadden alleen twee vensters (Afb. 4), de andere twee vensters waartussen een deur die op de binnenplaats uitkwamen. (Afb. 5) De kelderkamers beschikten alleen over twee kleine oppervensters en een binnendeur. (Afb. 6) De kamers gelegen aan de binnenwallen (courtines) wa-

Afb. 7. De verbindingsdeuren tussen de kamers. (Verzameling Van Wesemael)

ren onderling verbonden door tussendeuren, meestal in groepen van zes. (Afb. 7) De lokalen aan de bolwerken (bastions) palend, bereikte men langs een centrale gang. (Afb. 8)

Als men bedenkt dat de verlichting in die tijd nog gebeurde met kaarsen en petroleumlampen, kan men zich voorstellen wat een soldaat uit de laatste kamer meemaakte, als hij 's nachts dringend naar de latrine moest.

Zoals we gelezen hebben verlieten de Hollandse troepen de citadel op 19 oktober 1830. De burgerwacht bezette daarop het fort tot wanneer ze afgelost werden door het nieuwgevormde "regiment van Gent". (6)

Na de tiendaagse veldtocht likte men zijn wonden. Het Hollandse gevaar bleef bestaan. De Belgische genietroepen zorgden voor de volledige afwerking van de versterking die steeds tenminste één infanteriebataljon als bezetting had. Alleen de kamers op het gelijkvloers werden door troepen betrokken. In de kelderverdieping vond men de cachotten en magazijnen.

Nadat Willem I op 1 februari 1839 de XXIV artikelen ondertekende en daarmee eindelijk de onafhankelijkheid van België erkende, kon men de meeste troepen van onze noordergrens terugtrekken. De eenheden kregen nu een, min of meer, vast garnizoen aangewezen.

In de citadel, die niet berekend was op militair vervoer, bouwde men midden op de binnenkoer een barak. Ze bood onderkomen aan een kleine

Afb. 8. Zicht vanaf de binnenplaats op de binnenwal. De opening onder de ladder is een toegang naar een der centrale gangen. De kleinere openingen zijn vensternissen van gelijkvloerse kamers. (Foto : Van Wesemael 1950)

Afb. 9. De hoofdpoort van de citadelle. Let op de barak op het binnenplein. (Verzameling André Verbeke)

manège, een hangar voor pakwagens, een droogzaal en verschillende opslagplaatsen. (Afb. 2 en 9)

De laatste decennia, vóór de definitieve overdracht aan de stad, lagen in de citadel; het 1ste Linieregiment en enkele batterijen van het 1ste Artillerie. De pakwagens van het 4de Lansiers, de caissons van de artilleriestukken en het kazerneringsmateriaal van het garnizoen vonden er ook een plaats.

“Op maandag 30 september zal de ex-citadel definitief verlaten worden door het 1e Linie, dat zijn Staf en twee bataljons zal logeren in de St-Pieterskazerne. Een bataljon onder bevel van majoor Braibant zal garnizoen nemen te Dendermonde. Het zal nu niet lang meer duren vooraleer de citadel wordt afgebroken”. Met dit kleine berichtje in de “Flandre Libérale” van 23 september 1907 werd de eens grootste versterking van Europa afgeschreven.

Roger VAN AERDE
1984

BIBLIOGRAFIE - NOTEN

- (1) De Hollanders mochten volgende barrièrepunten bezetten : Veurne, Fort van Knokke op de IJzer (bij Dixmuide), Menen, Ieper, Waasten, Doornik, Namen en Dendermonde (samen met Oostenrijkse troepen).
- (2) E. Hubert : Les garnisons de la Barrière dans les Pays-Bas Autrichiens. In : Mémoires couronnés de l'Académie Royale. Tome LIX. 1902.
H. Pergameni : Les garnisons de la Barrière. In : La revue de Belgique, 2e serie XXXVIII. 1903.
C. Rahlenbeck : La Belgique et les garnisons de la Barrière. z.d.
- (3) R. Willems : La Barrière des Pays-Bas 1715-1815. De Marlborough à Wellington. In : Carnet de la Fourragère, 8e serie. 1948.
- (4) Gey Van Pittius : Beschrijving der nieuwe citadel te Gent, gebouwd in de jaren 1822-1830. z.d.
- (5) Lijst met publicaties over de citadel en het park :
 - Gendtsche Tydinghen : 1974, blz. 128. 1975, blz. 12, 168. 1977, blz. 117. 1978, blz. 6, 228. 1979, blz. 298. 1980, blz. 247, 302, 304, 308. 1981, blz. 83, 86, 174.
 - P. Claeys : La citadelle et le parc. In : Les monuments de la ville de Gand. 1905.
 - L. Lekens : Het citadelpark te Gent. In : Vlaamse toeristische bibliotheek. 1965.
 - S. Janssens : In het openluchtmuseum te Gent, de Arteveldestad. Gewezen ingangspoort van de citadel. 1980.
 - Roeland : Het slopen van de Gentse citadel. In : De Stad, II. 1929.
 - V. Van Der Haeghen : La porte de la citadelle de Gand. In : Bulletin der handelingen der Mij. voor geschiedenis en oudheidkunde te Gent. VII. 1899.
 - Van Severen : Rond de oude poort van de citadel. In : Toerisme in Oost-Vlaanderen. N° 1. 1964.
 - M. Van Wesemael : Iets over de “Kazematten” van de citadel. In : Toerisme in Oost-Vlaanderen. N° 3. 1964.
 - W.R. : Uit Gents hedendaagsche geschiedenis. In : Gentsch Museum N° 19 van 13 mei 1900.

- (6) Reeds op 26 oktober besloot het Voorlopig Bewind in Brussel dat de militairen die het Verenigd Nederlandse leger hadden verlaten, terug moesten worden opgeroepen in de nieuwe Belgische eenheden. De 17e Afdeling die jarenlang garnizoen had gehouden in onze stad, kreeg nu de naam "Regiment de Gand". De 25ste veranderde men de naam in "9e Linie-regiment". Vanaf 24 oktober richtte men in de grote cavaleriekazerne (Pesthuis) het 2de Jagers te paard op.

DE GESCHIEDENIS VAN DE VYT-BORLUUTFUNDATIE EN HET LAM GODS (Vervolg)

1600 (omstreeks). In het handschrift van "De ghelase veinsteren" f°12v, van de Gentse St.-Baafskathedraal (inv. nr. 745) "En celle qu'on apelle de Adam et Eva... Tenant le costel meridiem sont y fenestres comme a la precedente esuelles py ast rien digne de memoire icy py aussy en la subse- quente".

1604. Carel van Mander meent in zijn Schilder-boeck (noot 15) dat de gebroeders samen in opdracht van Philips de Goede aan het retabel waren begonnen, maar dat Hubert tijdens het werk overleed.

1605. Christoffel van Heurne kopiëert het quatrijn (hs. baron Sillis de Relechy).

1608. Aubertus Miraeus, *Rerum toto orbe gestarum Chronica* (1608, f°345) gaat gedeeltelijk terug op van Mander's Schilder-boeck. Hij beschouwt het Lam Gods als een voorstelling van de 7 werken van Barmhartigheid.

1608. Franciscus Sweertius' *Selectae Chistiani Orbis Deliciae ex Urbibus, Templis...* (Keulen 1608, blz. 504) neemt over wat Van Mander en Miraeus vermelden.

1609 (vóór). Maximiliaan De Vriendt alias Vrientius, Gents stadssecretaris en dichter († 1614), die gehuwd was met Josine Vyt, haalt in zijn bekend epigram aan dat niet Filips de Goede (cfr. 1604), maar Vyt-Borluut de opdrachtgevers waren van het retabel. Eén van de drie kopiëen van de fundatieakte in het St.-Baafsarchief is door hem geauthentiseerd (243).

1610 (omstreeks). “Daer is het epitaphie van Jan van Eyck, den excellenten schilder, die gheschildert heevt de autartaefele van Adam en Eva, in welke is gheschildert de zeven Zalicheden zeer excellent in de Kercke van Ste Baefs in een capelle van zuuden, hetzelve epitaphe hanghende in de Kerke van Ste Donaes te Brugghe, daer hy begraeven es... zoo Marcus van Vaerne-wijk schrift” Anoniem handschrift (244).

1611. In P. Opmeerus’ “Opus chronographium orbis universi” (blz. 406) werden de vermeende portretten op het gestolen paneel opgenomen.

1612, mei 19. De schilder Pieter Noveliers wordt vergoed voor zijn reiskosten dit met het oog op een voorgenomen restauratie (noot 6a). L. Guicciardini’s Beschryvinghe van alle de Neder-landen... vermeerdert door Petrus Montanum (p. 291, kol. 2) wordt aangevuld met van Vaerne-wijk’s toelichtingen. Er wordt eveneens vermeld dat er meer dan 330 personages op het retabel staan afgebeeld.

1614, november 21. Na de onderhandelingen in 1612-3 wordt besloten een deel van de gronden in het Waasland geschonken voor de Vytfundering, te verkopen aan Marinus Werckendet (203).

1616. Ferry De loire neemt in zijn Chronicon Belgicum,... Atrecht blz. 495, de beschrijving van Mariaeus (cfr. 1608) over.

1617, april 7. Het kapittel besliste dat de inkomsten voor de kapelaan be-steed zullen worden gedurende drie jaar aan de versiering van de Vijtkapel met het “reposita tabula Adami et Eve”. Op 15 september kwam het kapittel tot besluit om een deel van de inkomsten te gebruiken voor de afsluiting van de kapel en voor de herstelling van het retabel. Een Brussels meester zou hiervoor in aanmerking komen. Er werd hier eveneens gewezen op de plichten (en rechten) van de erfgenamen der stichters. De restauratie werd op 21 november overgedragen aan J.B. de Bruyn. Vanaf 1 december tot 22 april 1618 treffen we vier betalingsorders met kwijtschrift betreffende de restauratie van het retabel aan. In totaal ontving J.B. de Bruyn 41 pond 13 schellingen en 4 groten, wat duidelijk minder was dan het gevraagde bedrag (100 pond) van Noveliers (245).

1618, januari 12. Het kapittel stemt toe dat de ontvangsten der bezoekers gebruikt zullen worden voor de herstelling van de Vytkapel. De gefundeerde missen worden gratis ontlast (noot 203).

1618. De Antwerpse verzamelaar Peeter Stevens schreef het onderste vers van het kwatrijn over in zijn aantekeningen bij het Schilder-boeck van Karel van Mander (noot 5).

1622 (nadien). De kapel werd voorzien van een nieuwe afsluiting, die de wapens van Vijt-Borluut en Triest droegen (noot 6b).

1624. Emanuel Gueyro, *Annales de Flandre*, Antwerpen 1624, f°2, “Vee se aum en la Iglesia de S. Juan de Gante el retablo de las efigies de Adam y Eva en los”.

De reliekhouders van St.-Jan-Baptist in de crypte van de Gentse hoofdkerk toont enige verwantschappen met het schilderij in de bovenkerk. Het hoofd gaat terug op de voorstelling van de gelijknamige figuur in grisaille op het Lam Gods, terwijl de versiering der dalmatieken der engelen, die de schotel dragen, terug te vinden is in deze der musicerende engelen en van twee diakens op het Aanbiddingspaneel. Dhanens vraagt zich af (210C) of deze reliekhouders geen verwantschap toont met de gotische houder, die beschreven werd in de inventarissen van 1467 en 1507-14 : een hoofd in vertikale houding, gekroond, dat gedragen werd door 3 engelen.

1624-1625. Marten David herstelde de glasramen van de kapel (noot 165b). In de rekeningen der Oude Fabriek lezen we “Item angaende den ontfanck vande tafel Adam en Eva toogh en is bij den doender deser niet ontfaen, dus hier voor memorie” (noot 203).

Antonius Sanderus, *De Gandavensibus eruditionis fama claris lib. I*, Antwerpen, F°50 haalt vooral aan wat Van Mander (1604) vermeldde.

1625. Bisschop Antoon Triest van Gent vroeg als afstammeling van de stichters aan het kapittel om een kopie te mogen maken van het Lam Gods. Deze kopie werd door Triest of door zijn erfgenamen geschonken aan het Gentse stadhuis. Eerst dacht men dat de kopiïst Rafaël van Coxie was, daar zijn vader een replek maakte voor Filips II (noot 52), wat onmogelijk was daar deze kunstenaar overleed in 1616. M. De Mayer dacht dat ze van de hand was van Lucas van Uden, die in 1624 een schilderij maakte voor Triest voorstellende : “Het belvedere, buitenverblijf van Triest te Akkergem” (Gent, Bijlokemuseum). Door de geringe kwaliteit van deze kopie mag men deze veronderstelling verlaten. Deze kopie is geschilderd op doek en vertoont alle stilistische kenmerken der 17de eeuwse kunst. Opvallend is dat de zijluiken der onderste register op één doek geschilderd werden (gescheiden door een pilaar) en dat de binnenste groepen naar buiten zijn gebracht en omgekeerd. De twijfel dat de kopie uit het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen wel degelijk deze is die destijds in het Gents stadhuis prijkte, wordt hier volledig weggelaten. Op de veiling van 11 april 1798 door de Fransen van de kunstschaten in het Gentse stadhuis werd deze replek toegewezen aan dhr. Ch. Hisette voor 8 lb. Hij verkocht het werk aan de Londense groot-verzamelaar Aders, die het doorverkocht aan de collectionneur Robinson. Dhr. Lommé (Lemme ?), woonachtig

te Manchester schonk in 1866 deze kopie aan het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen.

Merken we op dat tevens in de verzameling Aders een “Madonna met kind omgeven door de H. Catharina en drie vrouwelijke Heiligen met op de zijluiken de twee St.-Jans” op naam stond van Margaretha van Eyck (noot 102). Een “Madonna met kind” (Kinsington Palace, verz. Wallenstein) stond eveneens op haar naam (noot 74a).

Volgens de rekening van het verloop van de dienst in de Vytkapel volgens de Oude Cotidiane droegen in 1625-1626 kapelannen Philips Matheis en Franchois de Ghistelles de mis op. Deze regeling loopt door tot 1639, daarna werd de naam de Ghistelles geschrapt (203).

1626, april 23. In het memorandum maakt men melding van de herstelling van de kapel en de restauratie van het retabel, dank zij de in 1614 verkochte 84 gemete land te Verrebroek en te Vrasene (203).

1627, juli 30. Het kapitel besliste om twee nieuwe sleutels te laten maken van het slot in de houten afsluiting. De ene werd toevertrouwd aan de ontvanger en de andere aan de kanunnik-kapelmeester (noot 6b).

1628. Het kapittel liet een stamboom opmaken van de familie Vyt-Borluut waarschijnlijk om de participatie in de onkosten van de afsluiting te berekenen. Dit voornemen bleef echter uit : mogelijks gingen de Brabantse erfgenamen (afstammelingen van Mabelie Vyt) niet in op het verzoek (246). Franciscus Sweertius' *Athepae Belgicae...*, Antwerpen 1628, blz. 15 geeft dezelfde bespreking zoals in 1608 over het retabel.

1629, augustus 3-1630, september 6. De weduwe van Matheus Beernaert leverde het slot en de sleutel van de Vytkapel en van het retabel. Er is hierbij een betalingsbevel van 21 januari 1634 (noot 6b).

1631, september 13-1632, oktober 26. Philips Beernaert ontvangt XV s. vig. voor de levering van was in 1629-1631 “aende capelle van Adam en Eva” (203). In welke mate deze Beernaert verwant is met de Gentse Rubensepi-goon Philip Beernaert (noot 156) werd niet nagegaan.

1631. Abraham Göltnitzius, *Vlysses belgico gallicus...* Lugduni Bat, 1631, f°12. Baseerde zich voor de beschrijving van het Lam Gods grotendeels op Sweertius en Marchantius.

1632, juli 3. Er werden vier bloempotten gekocht om te plaatsen in de Vyt-kapel. Deze werden waarschijnlijk gekocht ter herdenking van het 2de eeuwfeest (noot 6b). Wij vermelden hier ook de aanhaling in de verificatie

of voorlopige rekening van de Vytkapel over de jaren 1626-1632 met toevoeging van 1633-1634 (noot 203).

1632. P. de l'Espinoy, Recherches des antiquitez et noblesse de Flandre, Douai 1632, blz. 574, 609, 629, 639, 645, heeft een uitgebreide beschrijving over Joos Vyt.

1633, februari 13. De opening tussen de Vytkapel en deze van de bakkersnering werd gevuld door een marmeren afsluitsel, en een schilderij van Gaspar de Craeyer werd achter het Lam Gods geplaatst. De Vytkapel werd gewit door Jan de Boever.

1633, november 4. Kanunnik Ph. Matthias krijgt een kwijting van twee missen per week ter "ontlastinghe vande fondatie aenden authaer van Adam en Eva".

1633-1635. Philips Beernaert werd betaald voor het leveren van kaarsen voor de "Capelle van Adam en Eva".

1635, januari 20. Ter gelegenheid van het 2de eeuwfeest van de fundatieakte bestelde het kapittel bij Pieter de Wagheneere een altaarkleed en een antependium van wit Genuees damast en blauw satijn, versierd met zilveren franjes "ten behoeve vande capelle van Adam ende Efva" (noot 6b). Op 5 april herstelde Jacques van Coyen de glasramen en in oktober maakte Paesschier Bossuyt twee "arketstukken" van de vensters in de "capelle van Adam en Evae". Op 21 december 1637 werd van Coyen opnieuw vergoed voor de herstellingen van de glasramen in de "capelle van Adam en Heeva" (noot 165b).

1635-1647. Zeven kwijtschriften van kanunnik Philips Matthias over de dienst van 4 missen per week, die vergoed werden door Jacques vanden Haute (noot 203).

1636, juli 12. Jacques Cocx maakte voor de "capel van Adam ende Eva" een nieuwe afsluiting, die thans prijkt in de kapel naast de Vytkapel, waar het grafmonument van kanunnik F. de Brunswyck-Luneberg prijkt (noot 223).

1638. Na de vergoeding van de nieuwe afsluiting van de kapelaan Jacques Cocx op 26 juni, beslist het kapittel op 8 oktober 1638 dat de notaris Joncheer contact zal opnemen met de rechthebbenden van de Vytkapel in verband met de kosten van de nieuwe afsluiting. Kanunnik F. de Brunswyck-Luneberg wijst er later terecht op (28 juli 1747), dat de erfgenamen

wettelijk onterfd waren van de geschonken goederen. De smid Joos Heyndrickx bracht een slot aan. Pieter Nicasius illumineerde de 3 wapenschilden op de deuren en op de afsluiting (Vyt-Borluut-Triest). De aannemer Quintyn de la Heye maakte de fundering van de afsluiting. De schrijnwerker Baudewijn van Dickele vervaardigde de dubbele deuren en Cornelis Rulandt goot de geelkoperen balusters, die rusten op de rechthoekige sokkels met de gegraveerde wapenschilden. Kort vóór 3 september 1639 merkt de beeldhouwer Jacques Cocx op, dat hij nog een groot deel van de som te goed heeft. De rekening werd op 3 september 1639 verdeeld onder de families Triest en Borluut. De erfgenamen van Mabelie Vyt en Godfried Raes (die de heerlijkheid Pamele en Ledeberg geërfd hadden) droegen niet bij in de kosten. Voor de familie Triest waren dit bisschop Antoon Triest & ridder kolonel Philip Triest, hoogbaljuw van Kortrijk. Op 7 september 1639 werd de inbrenging van de familie Borluut verdeeld onder Simon B., jonker Jan B., heer van Assenburg, jonker Adriaan B., heer van Eenoode, Jonker Jacques Philip van Donghelberghe, heer van Scauenberg, jonkers de Daugieren, heren van Ingien en Boekel en ridder Jacques Borluut, heer van Schoonberge (die zijn bijdrage betaalde op 2 september 1639 aan Jan B.). Om deze daad te vereeuwigen werd een gedenkschrift opgesteld dat op de afsluiting moest worden aangebracht (noot 6a). Wij geven hier de vertaling uit het Latijn : “Judocus Vyt, heer van Pamele, Ledeberg, enz. en Elisabeth Borluut, een edel paar uit een beroemde en oude familie versierden deze kapel tot meerdere eer van God, de allerbeste, de allerhoogste, eerst door hen met eigen geld volledig gebouwd ter ere van de heldhaftige goedheid van hun voorouders en nakomelingen, in het jaar 1342 met dit zeer bekend wonder van de schilderkunst. Daarbij in het jaar 1435 begiftigden zij deze kapel rijkelijk door een ruime schenking te doen voor een dagelijks misoffer. Tenslotte na twee eeuwen, dit wil zeggen ten jare 1639, als gelijkaardige nakomelingen en erfgenamen van hun voorgangers wilden Triest en Borluut dat dit beroemd bewijs van hun geslacht en deugd ten teken van hun voorvaderlijk geloof en godsvrucht tegen alle aanslagen van de tijd en het ongelooft omgeven zou zijn met deze marmeren afsluiting.”

Rudy VAN ELSLANDE
(’t vervolgt)

NOTEN

- 243 V. *Tourneur*, Un second quatrain sur l’Agneau Mistique par Maximilien Vrientius, in : Academie Royale de Belgique, Bulletin de la classe des Lettres, Brussel 1943, blz. 57-50.
- 244 N. *De Pauw*, Enquête sur l’authenticité de la pierre tombale attribuée à Hubert van Eyck, in : Bulletin du Cercle Historique et Archéologique de Gand, Gent 1895, blz. 8.
- 245 P. *Saintenoy*, Les arts et les artistes à la cour de Bruxelles, in : Mémoires de l’Académie royale de Belgique, Classe des Beaux-Arts, blz. 87, 94.

UITHANGBORDEN TE GENT (Vervolg)

BESCHRIJVING VAN ENKELE GENTSE UITHANGTEKENS

Tijdens de Oudheid groepeerden zich in de steden de ambachtslui, volgens hun beroep, in afzonderlijke straten. Misschien deden ze dit omdat ze bepaalde werktuigen gezamenlijk gebruikten.

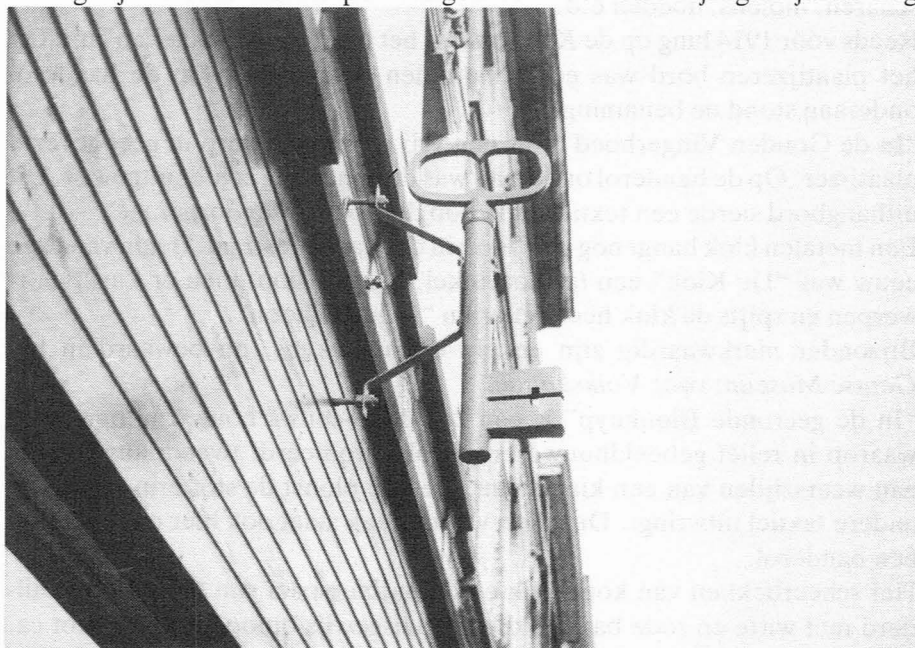
Dit bleef vanaf de Middeleeuwen ook in onze steden een gewoonte.

Vandaar benamingen als : Voldersstraat, Corduaniersstraat, Plotersgracht e.d.

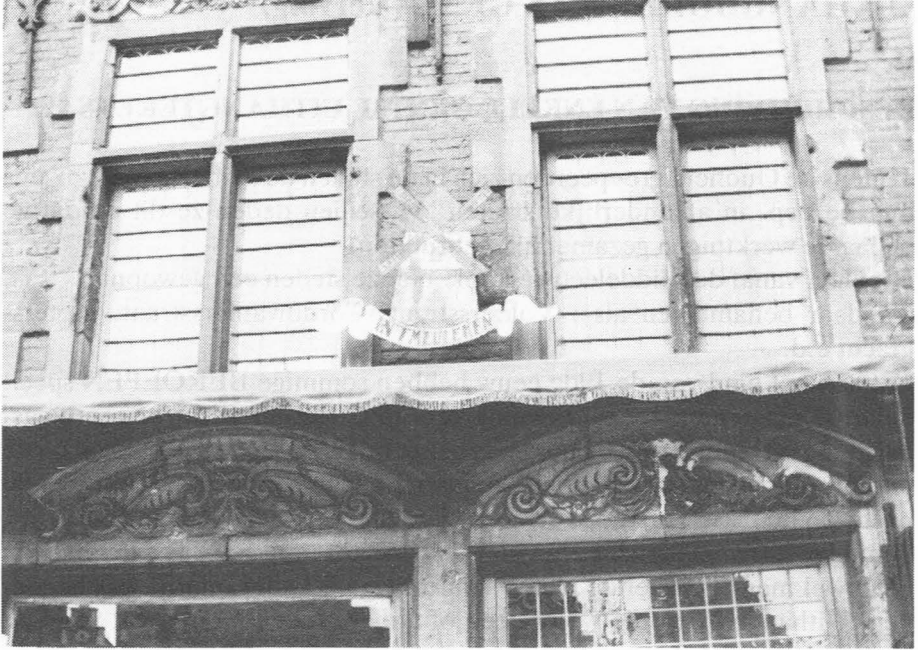
Tot aan het eind van de 19de eeuw hebben sommige BEROEPEN specifieke uithangtekens ter herkenning gebruikt. Het hoefijzer of een blaasbalg hing uit bij de smid, de ton of de beker bij de brouwer, de parasol bij de parapluverkoper, het schip aan schippersgildehuizen, de paardekop of de postiljon bij de voerman, de schaar bij de kleermaker enz.

Sommige uithangtekens bleven hier tot voor kort nog aan de gevels hangen alhoewel men op dezelfde plaats soms een gans ander bedrijf was begonnen. Uithangborden die we om een of andere reden interessant vonden, bespreken we even.

De "Gouden Sleutel" was een vrij groot, metalen uithangteken dat aan de gevel uitstak van een groente- en kruidenierszaak op de *Bevrijdingslaan*. Soortgelijke reuzevoorwerpen hingen tot voor een vijftigtal jaren nog

De gouden Sleutel - Bevrijdingslaan.

In 't Meuleken - Kornmarkt.

uit op verschillende plaatsen : kronen, dieren, sinterklaasafbeeldingen, scharen, molens, hoeden e.d.

Reeds vóór 1914 hing op de *Kornmarkt* het bord "In 't Meuleken" uit. Op het plaatijzeren bord was een windmolen geschilderd. Op de banderol onderaan stond de benaming.

"In de Gouden Vingerhoed" was een vrij groot voorwerp in geel geverfd plaatijzer. Op de banderol onderaan was de benaming echter uitgewist. Dit uithangbord sierde een textielwinkel op de *Kortrijksepoortstraat*.

Een metalen klok hangt nog steeds uit in de *Mageleinstraat*. Begin van deze eeuw was "De Klok" een tabakswinkel. Nu verkoopt men er kunstvoorwerpen en spijs de klok heet het er nu "Eigen Schoon".

Bijzonder merkwaardig zijn enkele uithangtekens, nu bewaard in het *Gentse Museum voor Volkskunde*.

"In de geponde Bloukuyp" is een laat-18de-eeuws houten uithangbord waarop in reliëf gebeeldhouwd en gepolychromeerd, twee blauwververs aan weerszijden van een kuip staan. De ene plonst de stof erin terwijl de andere textiel uitwringt. De naam van de zaak staat ook hier onderaan op een banderol.

Het scheerbekken van koperblik en de barbierspaal van hout en beschilderd met witte en rode banden die spiraalsgewijs oplopen, hingen tot ca. 1940 aan de meeste barbierszaken uit. Na de oorlog werden ze definitief

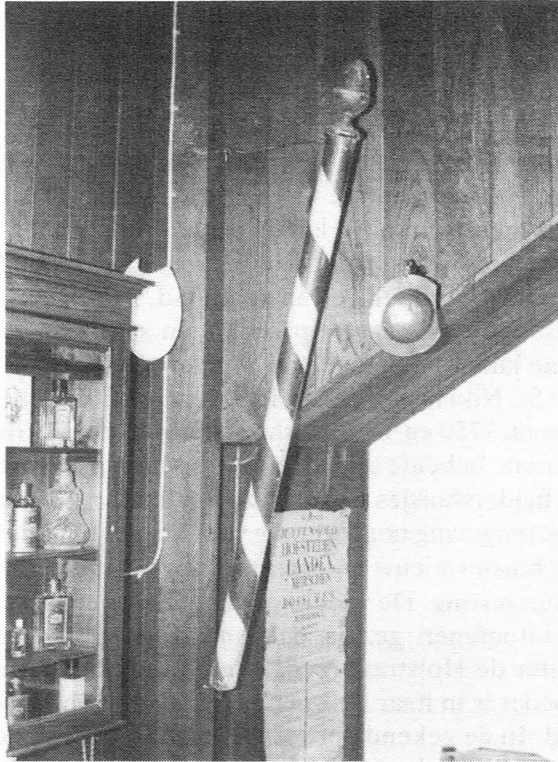
De gouden Vingerhoed - Kortrijksepoortstraat.

De Klok - Mageleinstraat.

In de gecrone bloukuyp. (Copyright A.C.L. Brussel) - Mus. v. Volkskunde, Gent.

Barbiersbekken en -paal. Mus. v. Volkskunde, Gent.

vervangen door een glazen cilindertje waarin een verlicht spiraalbandje draaide.

Lode HOSTE
(t vervolgt)

IETS OVER EEN GENTSE SCHERPRECHTERSUVROUW EN HAAR FAMILIE

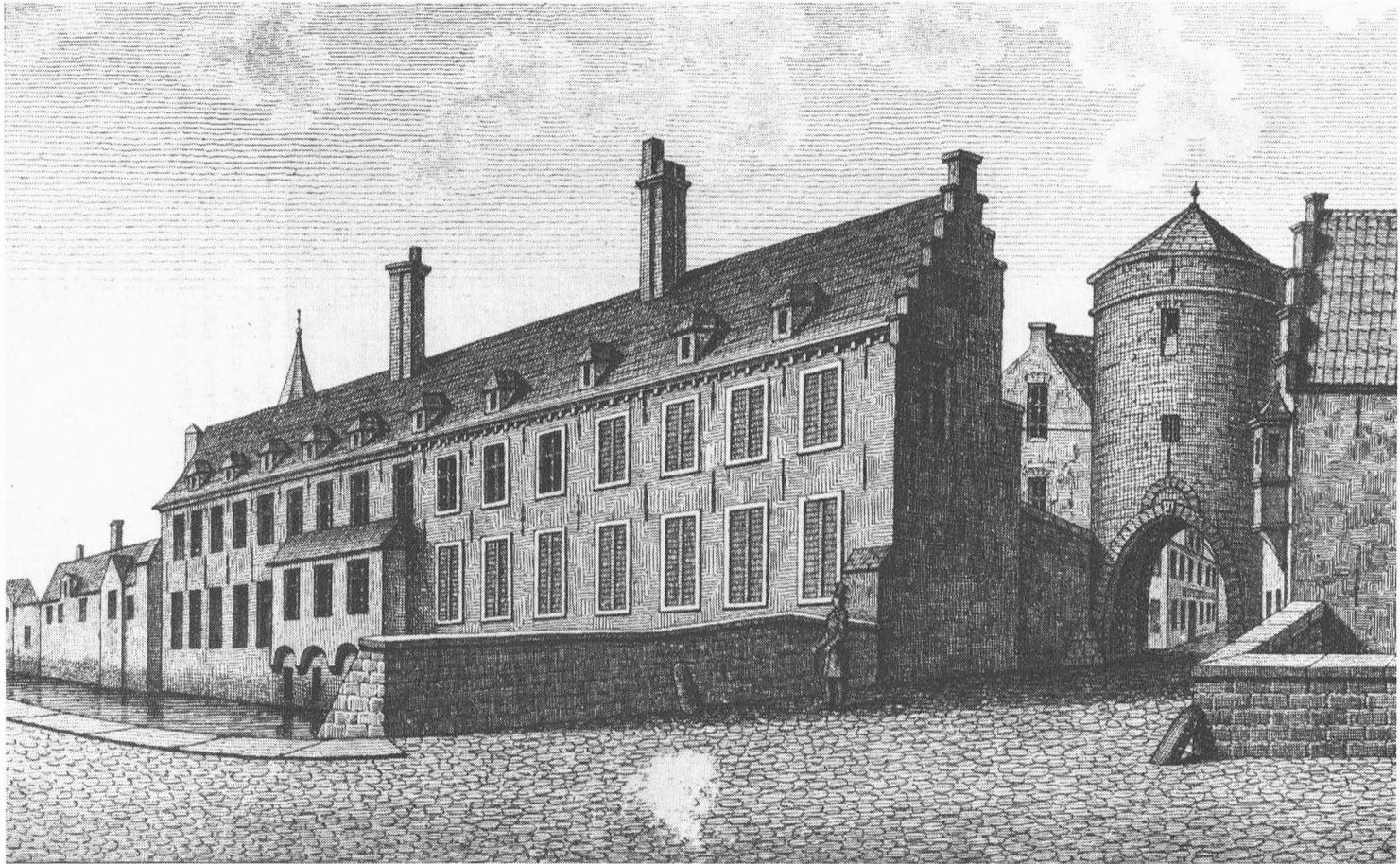
De scherprechtersvrouw Jeanne De Buck, mijn oud-groottante, werd geboren in de St. Niklaasparochie te Gent op 27.12.1749, als dochter van Livinus De Buck, waarschijnlijk landarbeider, en Livina Cnudde, kantwerkster. Beide ouders hebben hun destijds veel voorkomende voornamen te danken aan de beschermheilige van onze stad, namelijk St. Livinus. Zij waren afkomstig van de St. Pietersparochie en stammen sedert de 17de eeuw af van arme landarbeiders die de St. Pieterswijk bevolkten. In 1747 huwden zij in de St. Niklaaskerk en in 1750 vestigden zij zich in de Wellingstraat. Later, tussen 1750 en 1758, verhuisden ze met hun kroost voorgoed naar de Brandstraat. In beide straten zijn gelukkig tot op heden een aantal 18de-eeuwse arbeidershuisjes van de slopershamer gespaard gebleven, zodat we ons hun omgeving nog levendig voor de geest kunnen halen. Voor hen waren deze huisjes nieuw en eigentijds en voorzagen wellicht in een relatief betere huisvesting. De vader kon hier in elk geval gemakkelijk zijn beroep verder uitoefenen gezien de aanwezigheid der landerijen van Ekkerghem. Achter de Holstraat reeds strekte zich toendertijd het akkerland uit. De moeder is in haar huis in de Brandstraat gestorven in 1810 op 88-jarige leeftijd. In de gekende processie, die uitging van de Brandstraat naar de O.L.V. St. Pieterskerk, was het gebruikelijk dat een oud vrouwtje uit de straat voorop liep met een grote offerkaars, gekleed in een ouderwets gebloemd zijden kleed, voorzien van een kap, gevolgd door kleine maagdekens (een oude foto hiervan is te zien in het boek van André Verbeke, "Het Gent van Toen", blz. 117). Livina's hoge ouderdom in acht genomen is het niet denkbeeldig dat zij ooit zelf deze optocht geleid heeft naar de kerk waar zij toevallig ook gedoopt werd. De O.L.V. St. Pieterskerk werd in 1799 gesloopt om plaats te maken voor het St. Pietersplein, doch het kapelletje in de Brandstraat, daterend van 1857, dat herinnert aan de oorsprong van de processie, is nog met volgend opschrift bewaard gebleven :

"In 't jaer 1325 is deze buert verwoest geweest door de pest, niemand overblijvende dan eene Spaensche vrouw door een bijzonderen eerbied tot Maria".

Deze inleiding helpt de sfeer weergeven van de omgeving waarin Jeanne is opgegroeid. Zij was het tweede van acht kinderen. Vermeldenswaard is ook dat het prille begin van de industriële revolutie ertoe aanleiding gaf dat haar jongste broer François (mijn oud-grootvader) in dienst trad bij de eerste Gentse industriële papiermolens aan Einde Were. De eerste windmolen werd opgericht in 1758, een tweede in 1769 en een derde in 1770 (foto's van de laatst overgebleven molen kunt u zien in "Het Gent van Toen" blz. 48). Hij woonde met zijn gezin "dans les moulins à papier",

Afb. 1. Links ziet u de sombere zijgevel van het vrouwengekenhuis in de St. Martensstraat. De straat wordt nu in twee gesneden door de Gebroeders Vandeveldestraat. In de verte bemerkt u de Posteernestraat. Het enige bouwsel dat heden nog overeind staat is de blinde muur met poort rechts op de foto. (Privé-verzameling Marcel van Besien)

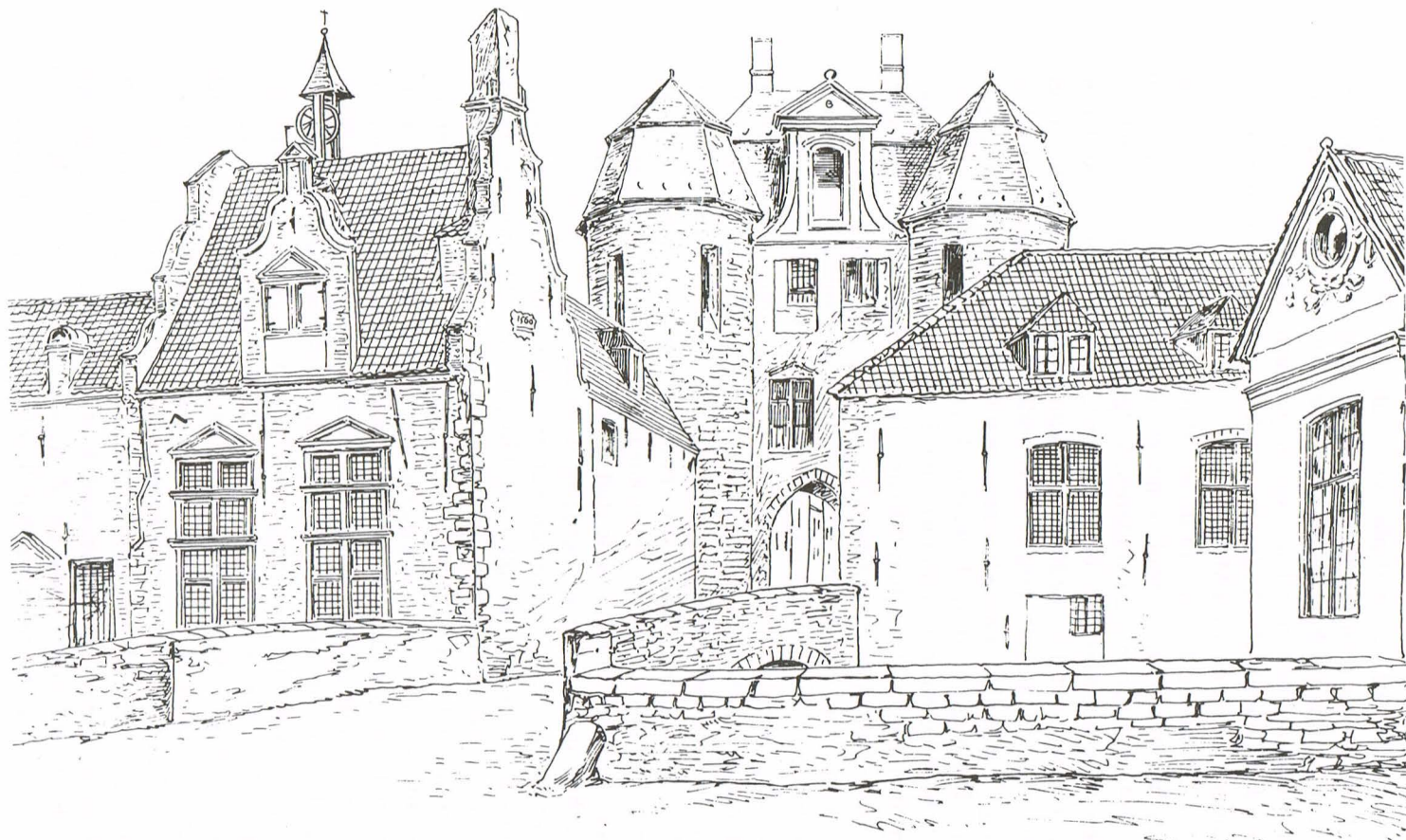

Afb. 2. Om alle misverstanden te vermijden : dit is niet het vrouwengekkenhuis maar wel de abdij van Oost-Eeklo, geflankeerd door de Posteernepoort. Waarom ik dit gravuurtje publiceer ? Frans De Potter beweert aan de hand van een gravure in zijn boek “Gent van den oudsten tijd tot heden”, dat deze poort de Zandpoort is. Vermoedelijk werd hij misleid door de foutieve omschrijving van deze afbeelding in de klapper van de atlas Goetgebuur. Hierin staat dat deze prent “’s Gravenvest tussen Zandpoort en Posteernepoort” weergeeft. Een spijtige vergissing ! (Foto Stadsarchief).

net naast het bedrijf (zie stadsplan Goethals dd. 1796 vak g 1). Hij was tevens de grootvader van Eugène De Buck, sergeant-clairon in het Belgisch-Mexicaans vrijwilligersleger, gesneuveld in 1866 te Ixmiquilpan in Mexico, wiens interessant relaas over de gebeurtenissen aldaar, gepubliceerd werd in Ghendtsche Tydinghen 1980, deel 1 blz. 56, onder de titel : Brief van een Gentenaar uit Mexico.

Op 18.9.1772 huwde Jeanne, in de St. Martinuskerk te Ekkerghem, met Philippus Jacobus Hamel, "beul" van Gent sedert 1765 tot zijn begrafenis op 1.7.1784. Ze hadden geen kinderen. Volgens de "Wegwijzer van Gent" woonden ze in het huis van "den Officier Crimineel" in de Pekelharing. Vermits Hamel er stellig reeds woonde kan men gerust spreken van een burenhuwelijk. De Pekelharing en de Brandstraat liggen immers in elkaars omgeving. Vanaf 1775 kweekten ze samen bloemen "achter het Huys ter Koolen". Dit huis stond op de westhoek van de Coupure met de lepensteeg, dicht in de buurt van hun woning. Een afbeelding ervan verscheen reeds in Ghendtsche Tydinghen 1985 nr. 1 blz. 56. Regelmatig, in de maand mei, plaatste Hamel advertenties in de "Gazette van Gend" om zijn bloemen aan te prijzen. Het jaar na zijn dood plaatste ditmaal Jeanne nog één advertentie op 12.5.1785 waarin zij alles te koop stelde. Merkwaardig is dat bij deze gelegenheid gedrukt stond : "de weduwe Hamel, **WONENDE** aen de Coupure in den Akker achter het Huys ter Koolen, enz..." De drukker heeft zich hier waarschijnlijk vergist, daar er geen reden is om aan te nemen dat zij haar woning in de Pekelharing moest verlaten. Haar mans opvolger, ook een Hamel, woonde in de Wijngaardstraat. In de veronderstelling dat het huis in de Pekelharing door de stad ter beschikking gesteld werd aan de scherprechter in dienst, dan hoefde zij desondanks geen plaats te maken voor deze nieuwe beul, gezien hem een andere woning werd toegewezen. Overigens is er op het stadsplan van Goethals in 1796 nog steeds geen bebouwing te bespeuren "achter het Huys ter Koolen".

In het rijksarchief zegt een stuk van 20.11.1811 het volgende over onze scherprechtersvrouw : "la veuve de Philippe Hamel, agée de 60 ans a longtemps reçu des secours du successeur de son mari, mais elle est tombée dans un état d'imbécillité et depuis un an elle a été placée dans la maison des folles à Gand". Vast onderging zij hier nog de mensonwaardige behandelingen die op de zwakzinnigen toegepast werden, o.a. geketende opsluiting in een donker hok. Geesteszieken beschouwde men in die dagen als gevaarlijke wezens. Pas in 1857 heeft Dr. Guislain daar verandering in gebracht door hen als zieken op te nemen in zijn baanbrekend Guislaininstituut. Jeanne De Buck overleefde haar man, ouders, broers en zusters en stierf aldus in alle eenzaamheid op 14.12.1812 in het Hospice Civil N°8. Zo noemde in de Franse Tijd het vrouwenkrankzinnigengesticht dat gelegen was aan de Oude Houtlei, naast de "Zottepoort" of Zandpoort. Heeft u al opgemerkt dat haar hele leven zich in dezelfde buurt heeft afgespeeld ?

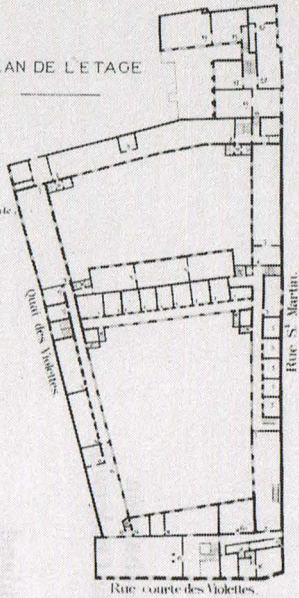

Afb. 3. Links op de voorgrond ziet u de kapel van het vrouwengekkenhuis (hospice civil N°8). Op de achtergrond daagt de Zandpoort op. Zij werd bijgenaamd Zottepoort, omdat zij zelf sedert 1605 ingericht was als “simpler huys”. De afbraak van de Zandpoort werd voltooid in 1862 (Foto Stadsarchief).

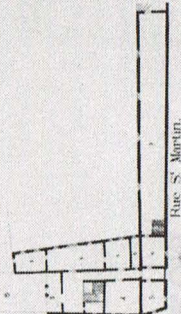
Etablissement des Femmes Aliénées à Gand.

- 1 Chambre?
- 2 Vestibule?
- 3 Vestibule des sexes
- 4 Bureau de Médecin.
- 5 Infirmerie.
- 6 Chambre des malades.
- 7 Atelier.
- 8 Vestibule des agitées.
- 9 Chambre d'une seule convalescente.
- 10 Salles?
- 11 Confectionnement des malades.
- 12 Confectionnement des sexes.
- 13 Chambre des malades.
- 14 Sacristie.
- 15 Chapelle.
- 16 Chambre de convalescence sexes.
- 17 Chapelle.
- 18 Vestibule d'
- 19 Chambre de convalescence.
- 20 Bureau de malades tranquilles.
- 21 Magasin d'habillemens.
- 22 Atelier de malades tranquilles.

PLAN DE L'ETAGE

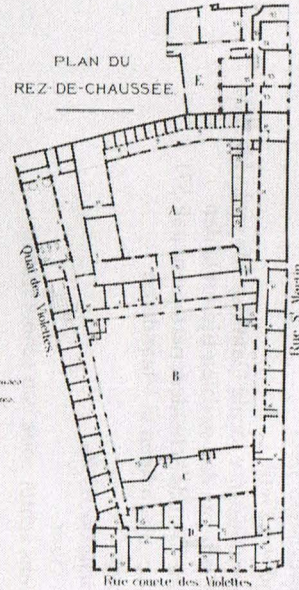
Rue courte des Violettes.
2e ETAGE

- 1 Infirmerie des sexes.
- 2 Salles infirmerie pour les sexes malades.
- 3 Salles de la Chapelle B.
- 4 Chambre à linge.
- 5 Chambre pour les sexes.
- 6 Lingerie des sexes.
- 7 Vestibule pour les sexes.

- A. Cuis. des malades agitées.
- B. Cuis. des malades tranquilles.
- C. Cuis. de service.
- D. Cuis. à l'usage des sexes.
- E. Cuis. des enfans.
1. Chambre?
2. Salle des malades.
3. Salle des agitées?
4. Bureau de...
5. Bureau et douches.
6. Bureau.
7. Vestibule.
8. Salles d'habillemens pour les femmes.
9. " " " " longines.
10. Cuis. et annexes.
11. Buffet des agitées.
12. Salles.
13. Cuis. à charbon.
14. Pharmacie.

Echelle de 1/4 500

PLAN DU
REZ-DE-CHAUSSEE

L'Etage est la répétition de
Rue de Chaux et comprise
des sexes
des agitées
des infirmes et
de la chapelle.

15. Vestibule?
16. Bureau.
17. Buffet des sexes.
18. Vestibule des sexes.
19. Magasin d'habillemens.
20. Cuis.
21. Buffet des malades tranquilles.
22. Salles d'habillemens.
23. Vestibule des enfans.
24. Atelier des infirmes.
25. Chambre des malades?

Afb. 4. Plattegrond van het "Etablissement des femmes aliénées", het krankzinnigengesticht voor vrouwen, dat gelegen was tussen de Oude Houtlei, de Zandpoortstraat en de St. Martensstraat. Het gebouw werd gesloopt in 1905 voor de aanleg van de Gebr. Vandeveldestraat (Foto stadsarchief).

Zo ziet u, beste lezer, hoe een doodgewoon Gents gezin ongewone Gentse geschiedenis kan maken.

Ronald DE BUCK

BRONVERMELDING

Gentse parochieregisters SAG
Burgerlijke stand van Gent
Pr. Claeys - Pages d'histoire locale Gantoise 3de reeks blz. 204
Fr. De Potter - Gent van den oudsten tijd tot heden
Rijksarchief Gent - Fonds Schelvedepartement pak 571
Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen
Gazette van Gend
Stadsplan Goethals dd. 1796
Wegwijzers van Gent
Cat. Gentse torens achter rook van schoorstenen
O.C.M.W.
Inlichtingen mij verstrekt door dhr. Jacques De Vriendt

DOCUMENTATIECENTRUM

WERKING 1986

Uitleningen	<i>1986</i>	<i>1985</i>
Algemeenheden	8	7
Economie	10	7
Gent	497	509
Geschiedenis	236	184
Kunst	10	23
Localia	54	85
Natuurwetenschappen	-	-
Opvoedkunde-Onderwijs	7	3
Regionalia		
België-Buitenland	20	22
Oost-Vlaanderen	148	231
Sint-Amandsberg	45	99
Taalkunde	17	13
Volkskunde	31	111
Letterkunde	-	-
Totaal :	1083	1294

Varia

Affiches-Devotieprenten-Foto's		
Prentkaarten-Voorwerpen-Plans & Kaarten	148	236
Licentiaatsverhandelingen	4	2
	Totaal :	152 238

Tijdschriften

	1928	2056
	Algemeen totaal :	3163 3588

Administratie

Aantal bezoeken	1596	1762
Aantal nieuwe ontleners	32	36

Bibliotheek

Aankopen	50	49
Giften	241	291
	Totaal :	291 340

Ruildiensten

127	122
-----	-----

MOREEL VERSLAG

De uitleencijfers van 1986 bewijzen andermaal de blijvende aantrekkingskracht van het Documentatiecentrum dat zijn trouwe lezers wekelijks ontvangt, nieuwe leden onthaalt en zijn publiek voldoening geeft.

Werken over Gent-Geschiedenis-Oostvlaanderen werden andermaal het meest ontleend en de tijdschriften blijven gevraagd.

Het aantal uitleningen bleef meer dan bevredigend en onderstreept de waardering voor onze werking.

Waardevolle werken werden aangekocht en giften ontvangen.

Oktober en November waren de drukste maanden; januari en juni daarentegen bleven zwak.

Wij danken niet alleen de wekelijkse bezoekers die van het rijke fonds gretig gebruik maken, belangstellenden aanbrengen en aldus het Documentatiecentrum bekend maken binnen en buiten onze stad, maar wij betrekken ook bij deze lofbetuigingen de medewerkers die vrijwillig het administratief werk uitvoeren en de bezoekers helpen in hun zoekingen.

De bibliothecaresse,
Mevrouw VAN GELUWE-EGGERMONT A.

DOCUMENTATIECENTRUM, AANWINSTEN 1986. (Selectie Gentse onderwerpen)

Overzicht der rubrieken

G Gent

H Geschiedenis

T Taalkunde

Nummers : Localia

G

Anoniem

- De stad Gent en haar vreemdelingen.

Periode 1977-2006.

G 25 F 28

Anoniem

- Havenbedrijf Stad Gent. Administratief en economisch jaarverslag 1985.

G 16 B 41

Anoniem

- Patershol Gent binnenste buiten.

G 3 B 18

Anoniem

- Rijksuniversiteit Gent. Wetenschapsvoorlichting.

Vademecum.

G 8 B 6

Detremmerie (Annick)

- 't Is voor de bakker (Catalogus)

G 21 Q 16

Debundere (W.) en

Meiresonne (A.)

- Sint-Jorisgilde te Gent van 1904 tot 1986 in het Patershol.

G 29 C 3

Heins (Maurice)

- Gand, sa vie et ses institutions.

G 2 A 16

Huys (Paul)

- Jules De Bruycker en Op-sinjoorke.

G 10 DBR 1

Iris

- Algemeen cultureel studentenblad van het Koninklijk Atheneum Gent.

G 9 D 1-6

Pauwels (Luc)

- Recht en plicht.

Honderd jaar christelijk syndicalisme.
1886-1986.

G 24 B 2

H

Cloet (Michel)

- Bisschop Triest op bezoek te Pamele.

H 2/12-189

Van Caenegem (R.C.)

- Das Recht im Mittelalter.

H 2/15-237

T

Decavele (J.) en De Zutter (J.)

- Honderd jaar Vlaamse Academie te Gent.

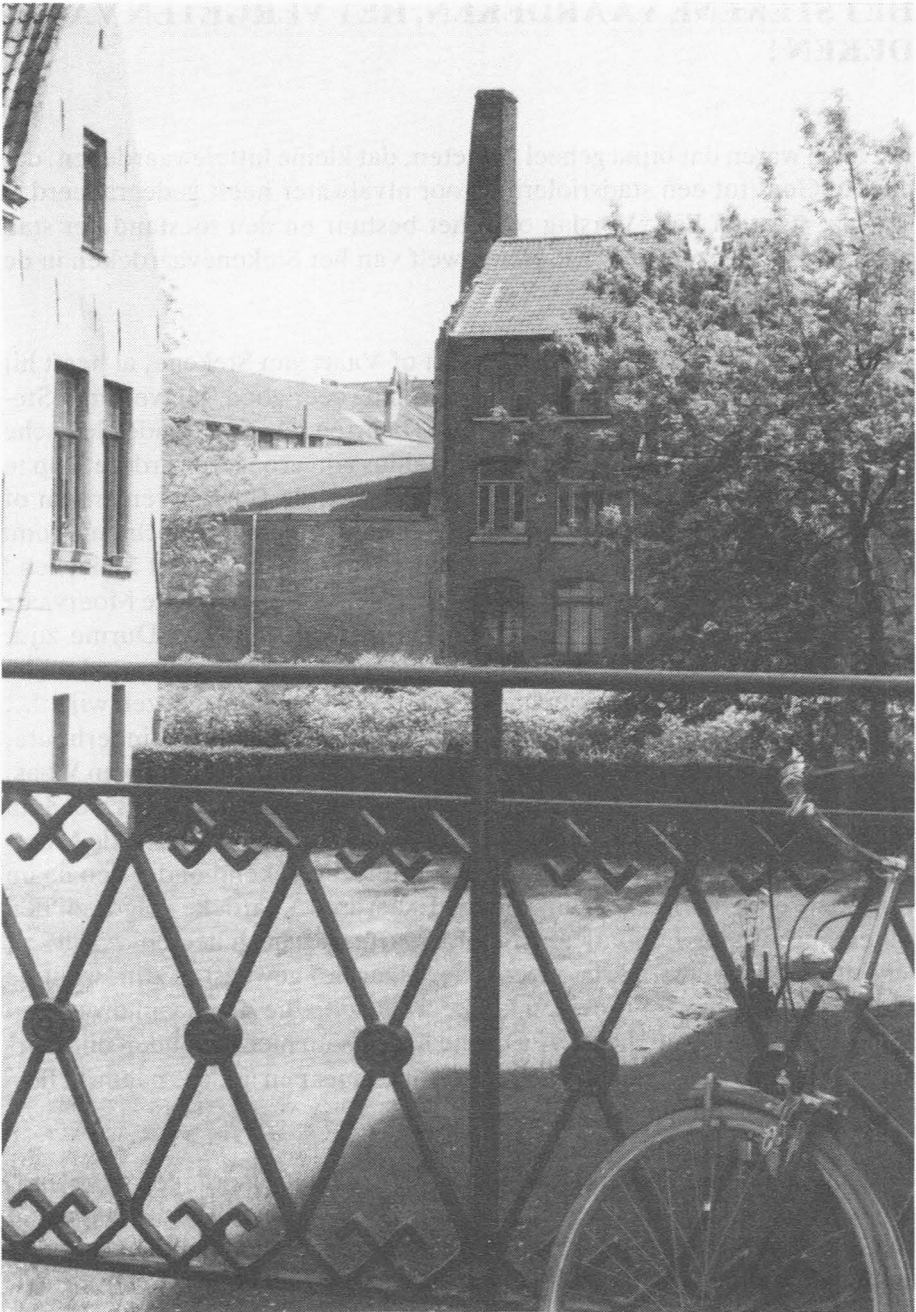
T 2/3 a 1

HET STEKENE VAARDEKEN, HET VERGETEN VAARDEKEN !

Ja,... wij waren dat bijna geheel vergeten, dat kleine luttele vaardeken, dat men te Gent tot een stadsriolering voor afvalwater heeft gedegradeerd... Op blz. 135 van het "Verslag over het bestuur en den toestand der stad Gent in 1945" lezen we : "... Het gewelf van het Stekenevaardeken in de Fiévéstraat werd versterkt..."

Te Stekene kent men de Stekense vaart of Vaart van Stekene, al heeft hij ook reeds veel van zijn pluimen verloren, nog zeer goed. Hij verbindt Stekene met de Moervaart en wordt op oude kaarten soms de "Oude Gentsche Vaart" genoemd. Men zou geneigd zijn aldus zijn vroegere verdere loop te zien in de oude beddingen van : de Moervaart, de Burggravenstroom of Burggravenvisserij en de Schipgracht of Schippersgracht; doch dan komt men uit aan de Leie te Gent, in de Oudburg, niet ver van het Sluizeken ! Volgens Maurice Van Damme is de Moere de voorloper van de Moervaart en zou de Zuidlede, met haar grillige kronkels in feite de Durme zijn, alhoewel hij toegeeft, dat deze waterlopen niet meer hun oorspronkelijke loop volledig behouden hebben. Op blz. 8 van zijn verslag lezen wij : "... Vervolgens vloeit de Caele langs Landegem, Meerendré, Vinderhoute, Evergem, Langerbrugge, Roodenhuyze, en vandaar in het Land van Waas, waar zij zich verdeelt in twee armen, waarvan de eene zuidwaarts, reeds in 1412 den naam droeg van Zuidleede, en de andere noordwaarts, de Moervaart genoemd wordt. Vroeger was de Zuidleede gekend onder den naam van Zeule en, vóór het bestaan van het Exaardsch Vaardeke volgde zij den watergang die nu Fondatiegracht of Zwarte gracht geheeten wordt; zij schijnt de bijzonderste arm onzer rivier (Durme) geweest te zijn, want de Moervaart was te dien tijde een kleine waterloop die den naam droeg van de Moere..." Waarom heeft de Durme haar naam niet behouden en waarom splitst deze rivier zich in twee waterlopen met een andere naam ? Hiervoor moet een reden bestaan !

Te Gent neemt het Stekene vaardeken, ook Stekens vaardeken genoemd, zijn aanvang in de Leie (toevallig het stuk Nieuwe Leie, waarvan niemand de oorsprong kent !) bijna rechtover de gewezen Baudeloabdij, tussen de huidige Minnemeersbrug en het Nieuwland, loopt recht naar het noorden, bijna evenwijdig met het Nieuwland (waarvan het misschien aan de oorsprong ligt !) en loopt met een wijde zwaai naar het Handelsdok, al zijn geheimen met zich medenemend ! Tussen Kouderborn en Zwaanaarde komt een volwassen vaart, bijna haaks op deze, uit de Moervaart, om bijna rechtuit zijn weg naar Stekene en tot in Hulst verder te zetten. Men weet

Afb. 1. Gewezen verbinding van de Schipgracht met de Leie, niet ver van het Sluizeken te Gent.

dat de graaf van Vlaanderen, Robrecht van Bethune, in 1315 een vaart deed graven van Gent naar Hulst over Stekene.

Het oplossen van deze puzzel zou wel eens licht kunnen werpen op verschillende duistere punten en vragen betreffende ons historisch verleden.

Het Stekene vaardeken te Gent zou oorspronkelijk een oude Leiearm zijn. Het aanvangspunt aan de Nieuwe Leie noemde men vroeger Grundelgat en ook nog Rendelgat. Volgens Maurits Gysseling in "Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen" zou dit duiker, scheur of scheuren betekenen. We denken aldus aan een afscheuring of vertakking van de Leie, gepaard gaande met ondergrondse waterwerken. Het brugje op deze plaats werd verkeerdelijk Grendelbrug en in het Frans "Pont du Verrou" genoemd. Volgens dr. Victor Fris in "De oude straatnamen van Gent" was het Grendelgat, Grundelgat of Rendelgat een sluzeken, dat reeds in 1405 diende om de huidevetters van het Nieuwland toe te laten water uit de Leie te trekken. Het brugje zelf zou men Groenebrugsken of Groenselbrugske genoemd hebben. (1) Anderen spreken nog van verscheidene watergangen of leidingen, die men vroeger zou gegraven hebben, om indien nodig, het overtollige water van de Leie tijdig af te voeren. Zouden deze waterleidingen geen Romeinse oorsprong kunnen hebben? De Romeinen waren immers meesters in het bouwen van waterleidingen over grote afstanden en in de omgeving van Stekene werden reeds oude vondsten gedaan.

Als we naar de "Kaerte van de vier ambachten" in de "Flandria Illustrata" van Antonius Sanderus kijken, zien we een naamloze waterloop die ontspringt tussen Gent, Oostakker en Destelbergen, eerst oostwaarts loopt, om daarna noordwaarts de Zuidlede te gaan vervoegen. Op een recente kaart van Lochristi herkennen we deze waterloop als de Westlede. Het kan bijna niet anders of een deel van de Westlede moet op een bepaald moment het Stekene vaardeken geweest zijn. In zijn artikel: "Hoe ontstonden de oudste wegen in de Oost-Oudburg?" schrijft Maurits Gysseling in dit verband: "... In de late Middeleeuwen werden de rivieren gekanaliseerd, de beken tot grachten vergraven. Vandaar de namen Lede, Zuidlede, Moervaart. Het woord *lede* hoort bij *leiden*, dus een geleide, dat is gegraven of vergraven waterloop..." A.-K. Van Werveke twijfelt over de inhoud van het Octrooi van 30 maart 1315, opgesteld in het oud Frans. Hij denkt, dat er hier sprake is van verdiepen en verbreden van de Stekene vaart, die reeds vroeger zou bestaan hebben. Een vroeger octrooi kan immers verloren gegaan zijn! Nog een reden om te veronderstellen, dat de Stekene vaart reeds vóór 1315 bestond is de benaming zelf. In 1315 schijnt de vaart doortrokken te zijn tot Hulst. Ware 1315 het begin geweest, dan zou er overal

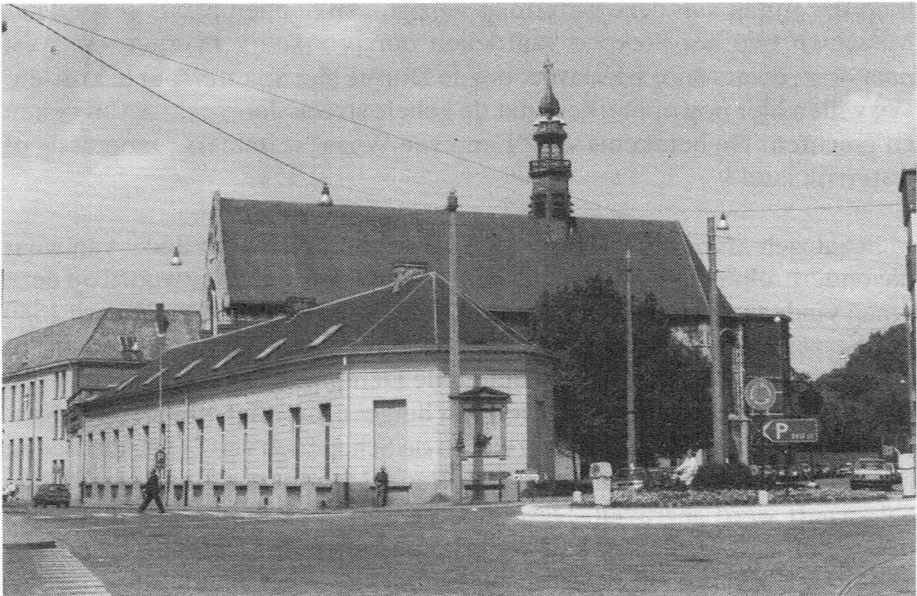
Afb. 2. Waar eens de Schipgracht was !

Afb. 3. Minne-meersbrug, Gent
Rechts, voorbij de brug, loopt ondergronds het Stekene vaardeken.

Afb. 4. Het Handelshok te Gent.

Afb. 5. Kapel van de gewezen Baudeloabdij te Gent.

sprake zijn van “Vaart naar Hulst” of “Hulsterse vaart”. De waterloop van Gent naar Stekene moet dus wel ouder zijn. Zeker is, dat de Stekene vaart een bevaarbare waterloop geweest is van Gent naar Stekene en dat de Schepenen van Gent er veel belang aan hechtten, vermits zij herhaaldelijk bevel gaven tot herdelving van de vaart. Deze waterloop moet dus zeer onderhevig geweest zijn aan verzanding !

Het kan geen toeval zijn, dat ligging, bloeiperiode en verval van het Stekene vaardeken en van de Baudeloabdij, zo duidelijke punten van overeenkomst vertonen. Het Stekene vaardeken zou immers de rechtstreekse verbinding kunnen geweest zijn van de Cisterciënzerabdij van Baudelo te Sinaai-Waas met de refuge, die de witte monniken sinds 1259 te Gent aan de Leie bezaten. De abdij van Baudelo werd in 1197 te Sinaai gesticht en werd er op 8 augustus 1578 door de calvinisten ten gronde verwoest. De benamingen “Baudelo-Meers”, “Fondatiegracht”, “Fondatiebeek” en “Fondatie” (wijk) zullen herinneringen zijn aan deze abdij. Ten opzichte van de gewezen Baudeloabdij te Sinaai, loopt de Zuidlede ten zuiden en de Westlede ten westen. Gezien hun benaming, moet het belang van deze waters in ieder geval verder gereikt hebben dan het plaatselijke. Terloops merken we nog op, dat een deel van de Westlede te Lochristi, op sommige kaarten als “Watergang” is aangeduid. Hieruit leiden we af, dat er in de loop der tijden aan deze waterloop wijzigingen hebben plaats gevonden ! Misschien liep het Stekene vaardeken oorspronkelijk rechtuit van west naar oost, dwars door Eksaarde, om de Durme aan Splettersput te kruisen. We willen hier nog opmerken, dat de gehele streek doorspekt is van beken en grachten. De betekenis van “Land van Waas” is immers : moerassig of waterrijk land !

Men zal zich afvragen : Waarom loopt het vaardeken niet door; van waar die onderbreking te Sint-Amandsberg - Oostakker ? Het antwoord op deze vraag vinden we in het vonnis geveld door Keizer Karel. Op 29 april 1540 gaf Keizer Karel o.a. bevel tot afbraak van de stadsversterkingen en tot opvulling van de stadsgrachten buiten de Dampoort, als strafmaatregel en in het vooruitzicht van het bouwen van hetgeen later het “Spanjaards Kasteel” werd genoemd. In 1691 verklaren de Schepenen van Gent, dat het op aandringen van de geestelijken van de Baudeloabdij (van Gent) was, dat de Sassevaart werd gegraven. Deze moeten zich dus wel benadeeld gevoeld hebben bij het opvullen van de waterlopen buiten de Dampoort ! Heden is er nog steeds betrekkelijk weinig bewoning tussen het Handelsdok, de Slotendries en de Meerhoutdries. Maurice Van Damme geeft op blz. 7 een overzicht van de bodemverhevenheden, die de scheidingslijn vormen tussen de vallei van de Durme, enerzijds, en deze van de Leie en de Schelde, anderzijds. Zeer opmerkelijk maakt hij een sprong in deze opsomming,

Afb. 6. Vaart van Stekene in de omgeving van de gewezen Baudeloabdij te Sinaai-Waas.

Afb. 7. Oude Spoorwegbrug over de Moervaart, in de omgeving van Splettersput.

alsof Oostakker en Sint-Amandsberg niet bestonden : “...raakt de statie van den ijzerenweg te Drongen, doorsnijdt Mariakerke, richt zich voort ten Zuiden van Wondelgem, gaat door *Meulestede*, onder *Loochristy* voorbij,...”. Zou de doorbraak van deze verhevenheid soms niet gebeurd zijn in de omgeving van de Moerlandstraat ? Men zou geneigd zijn te zeggen, dat het aldaar is, dat men kan inschepen om naar het land van de Moere te varen ! Sint-Amandsberg en Oostakker hebben een brede, lange Waterstraat en zeer weinig waterlopen. Wel zijn aldaar altijd veel klachten over wateroverlast geweest. Zou het waterloopje misschien nog steeds een uitweg zoeken ? Op blz. 21 van “Oostakker Uw gemeente” lezen we : “... Een bijzondere oproep wordt gericht tot de bevolking om mede te werken aan de actie tegen bevuiling van de waterlopen en openbare...”. Het is als een uitdrukkelijke oproep uit een ver volksverleden : “Laat de boel niet wederom verzanden !”

Verschillende plaatsnamen schijnen onze veronderstelling nog te bevestigen. Geen enkele komt ons tegenspreken. De wijk “Krijte” met Krijtestraat, Krijtekerkwegel en Groenstraat te Oostakker, doen ons denken, dat het vanuit deze omgeving was, dat het krijt of de kalk, langs het Stekene vaardeken, naar de kalkoven, niet ver van het hogervermelde Groenebrugsken of Kalkbrugske te Gent werd vervoerd. Voor ons zijn nog betekenisvol : de Kemzekestraat te Oostakker (Kemzeke ligt ten oosten van Stekene), de Korteheerweg, de Smalleheerweg en de wijk Smalle Heirweg (misschien van Romeinse oorsprong), de Bijlokelaan te Lochristi (langs het vaardeken en de Leie in verbinding met de Bijlokeabdij te Gent), de Gentbeek en de wijk ’t Scheepken tussen Zaffelare en Zeveneken, de Genddambeek tegen Daknambrug. De omgeving van de samenvloeiing van de Moervaart en de Zuidlede noemt men Splettersput. Men zou dit kunnen verstaan als de plaats waar een waterloop, in dit geval het Stekene vaardeken, met geweld in twee wordt gesplitst en aldus een put vormt !

Wind, zand en water zijn er overheen gegaan. Mensen hebben in hun eigen belang de evolutie beïnvloed. De glorie tijd van het Stekene vaardeken is vast en zeker lang voorbij !

Ja,... de geschiedenis heeft haar laatste woord nog niet gesproken...

BIBLIOGRAFIE

- “Beschrijving van Gent of geschiedkundige beschouwing van de Stad en hare merkwaardige gebouwen” door G. Celis, Gent, z.d.
“Château des Espagnols à Gand” door A. Van Lokeren, in : *Messenger des Sciences historiques de Belgique*, Brussel 1848

“De Durme vroeger en nu, of de teloorgang van een welvaarts- en probleemrivier” door Marc Van Uytfanghe, Overdruk uit het jaarboek 1978-1979 van de heem- en oudheidkundige kring Zele

“De oude straatnamen van Gent” door dr. Victor Fris, Gent, z.d.

“De Vaart van Stekene” door Willy Nackaerts en Achiel Nobels, Stekene, September 1954

“Etude sur le cours de l’Escaut et de la Lys-Durme au Moyen âge à Gand et en aval” door A.-K. Van Werveke, in : Bulletin de la “Société belge de géographie”, 1892, tome XVI

“Flandria Illustrata” door Antonius Sanderus, Keulen, 1644

“Gent op de wateren en naar de Zee” door Johan Decavele en René De Herdt, Antwerpen, 1976

“Gent’s vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen” door Maurits Gysse-ling, Antwerpen - Brussel - Gent - Leuven, 1954

“Gent, van den oudsten tijd tot heden” door Frans De Potter, Gent 1882

“Het streven van Gent naar de Zee (XIIIe-XIXe eeuw)” door H. Nowé, in : Handelin- gen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Nieuwe reeks, Deel VI 1952, Gent, 1952

“Histoire de Gand” door Victor Fris, Brussel, 1913

“Hoe ontstonden de oudste wegen in de Oost-Oudburg ?” door Maurits Gysse-ling in : Heemkundig nieuws nr. 6 nov.-dec. 1985

“In het openluchtmuseum te Gent, de Arteveldestad” door Suzanne Janssens, Gent, 1980

“Inventaire des Archives de la ville de Gand” door Victor Vander Haeghen, Gent, 1887

“Mémoires sur la Ville de Gand” door Karel-Lodewijk Diericx, Gent 1814

“Oostakker Uw Gemeente”, Oostakker, z.d.

“Recueil de lois, arrêtés, réglemens, etc., concernant l’administration des eaux et pol- ders de la Flandre Orientale” door M.J. Wolters, 1874

“Verslag over den toestand A. der Durme-rivier, B. der Vaart van Stekene, voorge- dragen op het Congres der Katholieke Werken van het arrondissement St.-Nikolaas, den 15 Mei 1905” door Maurice Van Damme

“Gents Woordenboek, Deel 1, G-K” door Lodewijk Lievevrouw-Coopman, Gent, 1950

(1) Volgens Lodewijk Lievevrouw-Coopman op blz. 605 van het “Gents woorden- boek” zou het brugje “Kalkbrugske” genoemd hebben en het vaardeken het “Kalkvaardeke”.

Suzanne JANSSENS
29.12.1985

VRAAG EN ANTWOORD

In verband met de vraag van de Heer **R. Coppens** (Gh. T. 1985 - N° 6 - p. 364) en het antwoord van de Heer **de Formanoir de la Cazerie**, doet men ons opmerken dat lezers die geïnteresseerd zijn in de familie Piers de Raveschoot, het werk kunnen raadplegen "Inventaris van het Adelarchief Piers de Raveschoot" door Dr. M. Gysseling. Dit werk is aanwezig in het Documentatiecentrum onder het nummer H 30 K 7.

Mevrouw **F. De Pauw-Arschodt** schrijft ons het volgende :

Een vriendin, die haar memoires schrijft, ze is 85 jaar oud, vraagt me inlichtingen voor haar in te winnen nopens het volgende : als kind ging ze dikwijls op bezoek bij een tante of groottante, ze was gehuwd met een man die mogelijk leider was van een academie of een vakschool waar hij waarschijnlijk inwoonde, gelegen te Ledeberg, maar later in de Steenstraat te Gent. Mijn vriendin zou de familienaam van die man willen achterhalen. Toen ikzelf nog een tiener was ben ik eens binnengestapt in die grote poort (curiositeit) en gezien dat de muren van de vestibule een échantillonnage weergaf van met verf nagebootste marmersoorten. Het was in de jaren vóór de oorlog 14-18 mode de muren van de vestibules alzo in de verf te zetten. Ik vermoed dat die academie een van die "vakscholen" moet geweest zijn in Gent opgericht. Aan de Reep was daar eveneens een avondschool voor behangers, stoffeerdiers.

Ze heeft ook nog een 2e vraag : "Van horen zeggen in de familie, zou een overgrootoom van mij de eerste stadsbeiaardier van Gent geweest zijn. Zijn naam zou ik graag kennen, als dat mogelijk is.

(Wat die laatste vraag betreft kunnen wij alvast zeggen dat de overgrootoom van Mevr. De Pauw-Arschodt misschien wel stadsbeiaardier kan geweest zijn, maar zeker niet de eerste. Er bestaat een vrij uitgebreide lijst van stadsbeiaardiers en die begint... in het midden van de 16e eeuw).

De Heer **Robert Claeys** uit Zomergem schrijft ons het volgende :

"In 1903 werd in Eeklo een praaloptocht gehouden naar aanleiding van de kroning van het beeld van Onze Lieve Vrouw ten Doorn. In voornoemde stoet was er ook een praalwagen te zien, gemaakt door de plaatselijke houtwerkersfamilie Nisol.

J. Buys-Van Genk uit Vilvoorde fotografeerde deze praalwagen, met op de achtergrond een rij herenhuizen, waaronder "Het Beiersch Hof", gehouden door een zekere L. Van Mulders. Deze naam klinkt totaal vreemd in Eeklo. Was er in die tijd in Gent een herbergier die luisterde naar de naam Van Mulders en in het "Beiersch Hof" de dorstigen laafde ?"

De Heer **Jos Tavernier** van St-Amansberg heeft met zeer veel interesse de bijdrage gelezen van de Heer M. Labyn over de Gentse bruggen. Hij zou wat meer willen weten over het Taverniersbrugske over de Plottersgracht en vraagt of er enig verband bestaat met het Taverniersstraatje aan de Ketelpoort.

Op de vraag van de Heer **Lodrigio** liepen verschillende gelijklopende antwoorden binnen.

Mevrouw **E. Van Peteghem-Dhaene** vond in het Gents Woordenboek het volgende : “Kriaal : zie Koraal. Koraal (ongebruikt), men zegt kriaal. Koorzanger of koorknaap. Oude spelling : Creael (1769), cryallen (1662). De Heer **André Desprez** antwoordt : “Ik vermoed dat “creool” afkomstig is van “koraal” (Lat. “chorus” = koor). Volgens Van Dale : koorzanger of koorknaap. Dit wordt in het dialect “Kerool”, door metathese “kreool”.

De Heer **Walter Sorgeloose** van St-Amansberg schrijft :

“Het antwoord is vrij eenvoudig. Op p. 727 van het Gents Woordenboek treffen we het woord kriaal aan en daar verwijst men - terecht - naar koraal (p. 713) wat zowel koorknaap (misdienaar) als koorzanger betekent. Het Groot Woordenboek der Nederlandse Taal zegt het op p. 1424 niet anders, maar Van Dale kent niet het woord kriaal waarin bij de metathese meteen een klankverandering is opgetreden.

Uit mijn jeugd herinner ik mij dat creool ook als creol, criol of crial (telkens met korte klinker) werd uitgesproken in de verschillende Gentse dialecten. Ik stel vast dat het woord hier in onbruik geraakt en stel me de vraag of dat ook zo is in andere dialecten.

OPROEP AAN ONZE LEZERS

Om te kunnen voldoen aan de talrijke vragen naar oude nummers van ons tijdschrift “Ghendtsche Tydinghen”, doen wij een beroep op uw medewerking om afstand te doen van nummers of jaargangen die niet meer worden gebruikt.

Een overeen te komen vergoeding voor deze vriendendienst kan desnoods overwogen worden.

De inlevering gebeurt op het Documentatiecentrum (Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr. 46, Sint-Amansberg), alle zondagen van 10 tot 12 u.

Het D.C. is gesloten op feestdagen en in de maanden juli en augustus.

Wij danken u vooraf voor uw geste.

De bibliothecaresse,
Mevr. Van Geluwe-Eggermont A.

GÊNSCHE PRÂOT

Op ne Zâoterdag nacht ston Jelle mee e stuk in zijn kraoge te kloppe aan de deure van "t Voske". Hij hao al wel vijf en twintig kapellekes afgelûpen om zijn weke wâ te verlichte; mâor hij hao nog goeste naor e slâopmutseke.

Klop ! Klop ! Klop !

- Wat es da daor veur e laweit ! roept er en stemme van bove.

- 'k Ben 't ekik, zei Jellen ezûu. Geef mij nog ne kwak.

- Lûup nâor den duvel ! riep den bâos, me zijn al slaope in ge zijt zat genoeg. In mee îen kattedolirre sloegt hij zijn veinster toe.

- Wâ zijn da veur maniere ! riep Jelle; gij dikke, kromen hertefritter, 'k en zette van mijn leve gêne pûut in u kot nie mîer, in al zweinselende trokt hij vûurt.

Aan 't bilfrûut gekome, wilt hij op den trotwar stape, mâor al mee ne kîer schiet zijne voet af, in deur de schok ontschiet er hem lanst achter iets mee zuk e geweld, dat ne slag gaf gelijk nen duitschen twee-en-viertig.

Jelle verschot er zelve van.

- 't Er zijn gêne dûuë, zeid hij.

Zuust op dezelfde moment : Boem ! 't Sloeg îen op den tore. Jelle keek naor om hûuge in schot in ne lach.

- Tjin ! potverdeke, zeid hij, 'k stao zuust mee de stad !
